

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta Filozofická

Bakalářská práce

**Vztah Asýrie a Urartu v 8. století př. n. l.
se zaměřením na období Tiglatpilesara III. a Sargona II.**

Dagmar Ludačková

Plzeň, 2022

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta Filozofická
Katedra blízkovýchodních studií
Studijní program Mezinárodní teritoriální studia
Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

**Vztah Asýrie a Urartu v 8. století př. n. l.
se zaměřením na období Tiglatpilesara III. a Sargona II.**

Dagmar Ludačková

Vedoucí práce:

Mgr. Kateřina ŠAŠKOVÁ, Th.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň, 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2022

.....

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. FORMOVÁNÍ RIVALŮ	3
2.1. ASÝRIE.....	3
2.2. URARTU.....	4
3. V PŘEDVEČER KONFLIKTU	7
3.1. URARTEJSKÉ PEVNOSTI.....	7
3.2. ŠPIONÁŽ.....	8
3.3. SOUSEDNÍ STÁTY.....	10
3.3.1. Sever: Kumme, Ukku, Šubria, Tabal, Kummuchu, Melidi, Gurgum.....	11
3.3.2. Západ a jihozápad: Syropalestina, Egypt.....	14
3.3.3. Východ: Gilzanu, Mannea, Zikirtu, Elam, Ellipi, Médové.....	15
4. BOJE O HEGEMONII	18
4.1. TIGLATPILESAR III. (745–727 př. n. l.).....	18
4.1.1. Svázání vazalů, 743 př. n. l.	20
4.1.2. Obléhání Tušpy, 735 př. n. l.....	23
4.1.3. Závěr vlády.....	25
4.2. SARGON II. (722–705 př. n. l.).....	26
4.2.1. Dobývání Zagru, 716–713 př. n. l.....	29
4.2.2. Závěr vlády.....	32
5. ZÁVĚR	34
6. BIBLIOGRAFIE	36
7. RESUMÉ	40
8. PŘÍLOHY	41

1. ÚVOD

Tato práce se zabývá důkladným zkoumáním a mapováním vztahů Asýrie a Urartu v 8. století př. n. l., a to zejména za vlády Tiglatpilesara III. a Sargona II.

Protože oba dva tito panovníci byli výjimeční vojevůdci, jejichž období vlád se neslo ve znamení dobývání nových oblastí a rozšiřování asyrského vlivu v celém regionu, bude práce zaměřena primárně na jejich vojenské expedice vedoucí k přímým střetům s Urartu a jejich soupeření o moc v nárazníkových státech.

Hlavní výzkumnou otázkou této práce je, do jaké míry úspěchy Tiglatpilesara a Sargona v bojích s Urartu můžeme připsat jejich vojenskému talentu a strategii postavené na rozsáhlé špionážní síti, do jaké míry se na jejich vítězství podílel vlastní úpadek a vnitřní rozkoly v Urartu, a jaký význam v tom všem měly jejich nové administrativní reformy. Vedlejším cílem práce je poskytnout dostatečný geopolitický kontext pro asyrsko-urartejský konflikt, respektive jeho odraz na pozadí událostí v okolních státech.

Nejdříve bude nastíněn vývoj Asýrie od posledního temného období v asyrských záznamech na přelomu 2. a 1. tisíciletí př. n. l. do doby těsně předcházející Tiglatpilesarovu nástupu na trůn, následně budou objasněny okolnosti vzniku Urartu.

V další kapitole bude prodiskutována klíčová úloha špionáže v asyrském vojenství a význam unikátního systému pevností nejen pro urartejské vojenství, ale také pro urartejskou společnost. V neposlední řadě bude vysvětleno, jak si mezi sebou Asýrie a Urartu tradičně dělily zóny vlivu v regionu.

Nakonec bude předložen vhled do období vlády Tiglatpilesara III., kde zvláštní pozornost bude věnována jeho tažení do severní Sýrie a obléhání Tušpy, a také do období vlády Sargona II. se zaměřením na jeho tažení do Manneje a Urartu.

Práce je psaná z asyrského úhlu pohledu, a to z toho důvodu, že asyrologie je podstatně rozšířenější a dostupnější odvětví disponující mnoha materiály primárními i sekundárními v anglickém jazyce, což se nedá říci o urartologii, kde je primárních zdrojů výrazně méně a která byla historicky doménou sovětských badatelů a v posledních letech se jí věnují převážně výzkumníci z Itálie, Turecka a Íránu, obvykle píšící ve svých rodných jazycích.

Právě kvůli převaze asyrských primárních zdrojů a asyrologických sekundárních zdrojů čerpaných v této práci jsou užívána „asyrianizovaná“ jména a toponyma i v případě mimo-asyrských států a jejich záležitostí kvůli přehlednosti a uniformitě textu.

Primární zdroje a jejich anglické překlady jsou získané z projektů dostupných online, jako jsou RINAP, RIAo, eCUT a SAA. Pokud není uvedeno jinak, v textu jsou použité vlastní české překlady autorky. K přepisu akkadských termínů a jmen je použita jejich ustálená, zjednodušená česká forma.

Avšak tato práce vychází převážně ze sekundární literatury a výzkumu, který anglicky píšící badatelé odvedli v posledních letech, a primární prameny jsou používány pouze doplňkově k dokreslení dobové atmosféry.

Mezi přílohami se nachází mapy regionu a schématické náčrtky asyrských tažení pro lepší vizualizaci těchto historických událostí v současném světě.

2. FORMOVÁNÍ RIVALŮ

2.1. ASÝRIE

Po letech bouřlivé krize, citelných teritoriálních ztrát a kulturního úpadku na přelomu 2. a 1. tisíciletí př. n. l., kdy se mohlo zdát, že už má své nejlepší éry za sebou, se Asýrie vrátila na scénu dějin dravější, silnější a odhodlanější než kdy dřív; obnovila své staré državy, připojila mnoho nových a pojistila si své místo v historii jako první z tradičně imperialistických říší starověku.¹

Své velké moci, bezprecedentního rozsahu a dějinné prestiže novoasyrská říše dosáhla především zásluhou série silných a charismatických králů, jejichž touha po moci je vedla do všech světových stran nehledě na to, jestli jim v cestě stála poušť, stepi, nebo třeba pohoří Taurus, do té doby přirozená severní hranice Asýrie.²

Není proto divu, že se Asýrie od 9. století př. n. l. začala rychle vylévat ze své tradiční základy v severní Mezopotámii, pohltila část Arabského poloostrova, Perský záliv, pobřeží Středozemního moře, Egypt a v neposlední řadě také pohoří Zagros.³ Své území si tradičně dělila do dvou kategorií: na země Aššurovy, které byly pečlivě členěné do provincií a kontrolované centralizovanou státní správou, a na území pod jhem Aššuru.⁴ V těchto vazalských útvarech byla většinou ponechaná formálně nezávislá místní garnitura, kterou však Asyřané podrobili odvodům daní a vynutili si její politickou loajalitu; pokud se vzpouzela, na její místo dosadili loutkovou vládu.⁵

Asyrští králové této gargantuovské politické entitě zprvu vládli ze starobylého Aššuru, ale později byl královský dvorec přesunut do měst Kalchu, Dúr-Šarrukínu a nakonec do Ninive, která svou velikostí lépe odpovídala potřebám rostoucí moci. Ačkoliv se může díky archeologickému průzkumu primárně zaměřenému na tato velká sídla zdát, že se osídlení Asýrie v této době neslo v duchu rozsáhlých měst a modernity, velká asyrská města představovala pouhé kapky v moři mezi velmi rurálním venkovem.⁶

Aby tyto velké zisky území i nových obyvatel Asýrie zvládla obstarat, bylo zapotřebí vybudovat vhodnou infrastrukturu; králové přestavěli staré závlahové kanály a

¹ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 161.

² VAN DE MIEROOP, M.: *Dějiny starověkého Blízkého východu*. s. 242.

³ Tamtéž, s. 226.

⁴ Tamtéž, s. 239.

⁵ Tamtéž, s. 243.

⁶ UR, J.: *Physical and Cultural Landscapes of Assyria*. s. 22.

založili mnoho nových, které přinesly vodu i do dříve těžko dostupných oblastí. Říše rychle zesílila, zajistila si ekonomickou stabilitu, nakrmila své občany a byla schopná zásobit i velké válečné výpravy,⁷ které byly integrální součástí asyrské státní ideologie a k oslavení boha Aššura se měly správně konat každý rok.

Tímto tempem však potřeby lidské síly asyrské armády převyšovaly možnosti jádra říše, což podstatně zrychlilo proces integrace vojenských složek dobytých území i deportovaného obyvatelstva do asyrské armády a vytvořilo v ní jazykově, kulturně i etnicky rozmanité prostředí⁸ hodné trvalé profesionální armády.⁹

Nicméně jen málokdy došlo k přímým střetům na bojišti, protože hlavní strategií asyrské armády bylo zastrašení nepřítele. Asyřané neměli o nic větší zájem na tom bojovat než jejich soupeři, ale byli si vědomi vlastní převahy a hrůzy, kterou budili v srdcích prostých obyvatel, kteří jejich formace sledovali, jak po cestě k hlavnímu městu drancují a ničí vše, co jim přijde pod ruce. Pokud se panovník nevzdal Asýrii ze své vlastní vůle, většinou tak učinil po nátlaku svých vlastních, vyděšených lidí.¹⁰

2.2. URARTU

Vůbec prvním z Asyřanů, který se odvážil nahlédnout za zasněžené pohoří na své severní hranici, byl již středoasyrský vládce Salmanassar I. Dokonce se vychloubá, že *za tři dny složil zemi Uruatri k nohám boha Aššura*.¹¹ Od té doby v asyrských nápisech své pravidelné zastoupení získávají obyvatelé této hornaté oblasti – Subarejci, Gutejci a lidé ze země Nairi.¹²

V době vojenských tažení středoasyrských králů však Uruatri i Nairi zřejmě byly ještě pouze zeměpisnými názvy oblastí a národů bez jakékoliv centrální správy, nebo snad dokonce armády, která by byla schopná Asýrii čelit.¹³ Právě až asyrské výboje nejspíše posloužily u těchto nejednotných kmenů jako výrazný katalyzátor státotvorné jednotící činnosti a daly vzniknout počátkem 1. tisíciletí př. n. l. budoucímu velkému rivalovi novoasyrské říše.¹⁴ První střety s armádou plně zformovaného království Urartu nechal

⁷ UR, J.: *Physical and Cultural Landscapes of Assyria*. s. 24.

⁸ VAN DE MIEROOP, M.: *Dějiny starověkého Blízkého východu*. s. 226-227.

⁹ Tamtéž, s. 243.

¹⁰ Tamtéž, s. 228.

¹¹ RIAO: Shalmanaser I 01: ř. 39-41.

¹² VAN DE MIEROOP, M.: *Dějiny starověkého Blízkého východu*. s. 182.

¹³ KROLL, S. et al.: *Introduction*. s. 9.

¹⁴ ÇİFÇİ, A.: *The Socio-Economic Organisation of the Urartian Kingdom*. s. 299.

Aššurnasirpal II. na reliéfech zobrazil již v počátcích své vlády, přestože do písemných záznamů vstoupilo jako státní celek až o několik let později v polovině 9. století př. n. l.¹⁵

V Urartu se snoubila kavkazská vytrvalost a houževnatost s mezopotamskou kulturou a vědomostmi a dávalo tak vzniknout na Blízkém východě do té doby nevídanému kulturnímu panoramatu; tyto rozdílné fragmenty urartejské společnosti dohromady spojoval pouze zagroský kult boha Chaldiho s centrem v Musasiru, silná paže vládce a jeho lokálních guvernérů a vzájemná sounáležitost a soudržnost samotných obyvatel.¹⁶

K rychlé teritoriální expanzi říše došlo na přelomu 9. a 8. století př. n. l. a její panovníci se zaměřovali především na strategické úrodné oblasti, které by napomohly rozvoji nového státu.¹⁷ Protkali je komplexními systémy zavlažovacích kanálů a vodních nádrží, aby zvýšili jejich produkci, a věnovali se také sázení ovocných sadů a kultivaci vinné révy.¹⁸

Připojení regionů bohatých na přírodní zdroje, hlavně na železnou rudu, záhy následovalo.¹⁹ Urartu díky těmto anexím získalo takřka neomezený přístup k železu a mohlo naplno rozvíjet umění metalurgie a rychle pokročit v technologii výroby železných nástrojů a zbraní.²⁰ O významu zbrojířství pro urartejskou ekonomiku a kult svědčí i to, že hlavními atributy již zmíněného hlavního boha a ochránce královské dynastie Chaldiho jsou právě zbraně.²¹

Stejně jako Asýrie, tak i Urartu své rychle rostoucí území dělilo na provincie, v jejichž čele stáli guvernéri, kteří přijímali rozkazy od krále sídlícího v Tušpě.²² Urartu se v době svého největšího rozsahu rozkládalo na území dnešního Turecka, Ázerbájdžánu, Arménie a Íránu.²³ Vybuodovalo si tam své tzv. ostrůvky civilizace v impozantní síti pevností s centry v blízkosti velkých jezer Van, Urmia a Sevan. Nicméně kvůli dlouhým zimám mezi sebou tyto pevnosti ztrácely pravidelně kontakt,²⁴ což nahloďávalo samotnou

¹⁵ RADNER, K.: *Urartian Foreign Policy: The South*. s. 378-379.

¹⁶ DAN, R.: *From the Armenian Highland to Iran (...)*. s. 1-3. a ÇİFÇİ, A.: *The Socio-Economic Organisation of the Urartian Kingdom*. s. 299-300.

¹⁷ ÇİFÇİ, A.: *The Socio-Economic Organisation of the Urartian Kingdom*. s. 255.

¹⁸ Tamtéž, s. 28.

¹⁹ Tamtéž, s. 255.

²⁰ Tamtéž, s. 120.

²¹ Tamtéž, s. 241.

²² Tamtéž, s. 187.

²³ ZIMANSKY, P. E.: *Ecology and Empire: The Structure of the Urartian State*. s. 1.

²⁴ Tamtéž, s. 9.

podstatu centralizované moci a nenasvědčovalo jejímu dlouhému trvání. Navzdory tomu si však Urartu udrželo svoji integritu a moc po více než dvě stě let.²⁵

O své přežití Urartu muselo mnohokrát bojovat, ale vždy přetrvalo – ať už zásluhou své armády na bojišti, efektivní administrativní správy, která říši podržela v dobách krize, nebo těžce přístupné geografické polohy, která při obraně Urartu hrála stejně důležitou roli jako jeho armáda.²⁶ Ta byla profesionální a skládala se z jízdních oddílů, vozatajstva a pěchoty,²⁷ ale pokud to situace vyžadovala, do vojenské služby byli odváděni také civilisté, deportované obyvatelstvo a podrobené jednotky z dobytých území,²⁸ kterých nebylo málo, protože bůh Chaldi, stejně jako jeho asyrský protějšek Aššur, očekával, že král povede v jeho jménu aspoň jedno válečné tažení za rok.²⁹

Nicméně od své původní expanze na přelomu 9. a 8. století př. n. l. se urartejské válečnictví v pozdějších dobách soustředilo primárně na získání kořisti a obohacení státu, obranu svých hranic, zajišťování jejich bezpečnosti a upevňování vlivu v regionu.³⁰

²⁵ ÇİFÇI, A.: *The Socio-Economic Organisation of the Urartian Kingdom*. s. 1.

²⁶ Tamtéž, s. 240.

²⁷ Tamtéž, s. 254.

²⁸ Tamtéž, s. 251.

²⁹ Tamtéž, s. 254.

³⁰ Tamtéž, s. 255.

3. V PŘEDVEČER KONFLIKTU

3.1. URARTEJSKÉ PEVNOSTI

Právě výše zmiňované pevnosti byly jak pro obranu Urartu, tak pro jeho vnitřní strukturu stěžejní – daleko důležitější než města. Třímaly v rukou nejen vojenskou, ale také správní, administrativní a náboženskou moc, jaká je v jiných říších spojována především s městy.³¹ Proto se v Urartu setkáváme s tří- až pětistupňovým dělením pevností podle významu, velikosti a postavení v hierarchii vůči svému okolí, která odrážela hierarchii urartejské společnosti.³²

Pevnost prvního stupně a centrum říše Tušpa se rozkládala na pobřeží slanovodního jezera Van ve východním Turecku. Blízké hory, přesahující výšku 3000 m. n. m., ji objímaly v přirozeném ochranném náručí, kromě toho jí poskytovaly takřka nevyčerpatelné zásoby stavebních materiálů a životadárné vodní zdroje v nich pramenící. Tyto horské hřebeny umožňovaly urartejským králům lehce kontrolovat všechny přístupové body do obydlené oblasti. Aby tuto přirozenou hradbu však ještě více posílili a podpořili obranyschopnost centra své říše, králové Išpuini a Minua nechali vystavět v okolí Tušpy systém pevností, tzv. obranný oblouk;³³ všechny na dohled jejích hradeb pro rychlejší a efektivnější komunikaci za pomoci majáků či posílů na koních – ať už v případě napadení, příjezdu vzácné delegace nebo zbloudilých karavany obchodníků.³⁴

Tento precizně naplánovaný obranný oblouk je jedním z nejlépe prostudovaných stavebních projektů v Urartu díky své pro badatele přitažlivé pravidelnosti, strukturovanosti a předvídatelnosti.³⁵ Jde však o výjimku potvrzující pravidlo, zejména pak na území Turecka, kde takový řád v distribuci a významu jednotlivých pevností není obvyklý.³⁶

Za zmínku z pevností mimo tento oblouk stojí hlavně maličká, izolovaná pevnost Ayanis, která dnes archeologům poskytuje bohaté nálezové fondy, ale ve své době nebyla

³¹ BISCIONE R., DAN, R.: *Ranking and Distribution of the Urartian Fortifications in Turkey*. s. 122. a BISCIONE R.: *Urartian Fortifications in Iran: An Attempt at a Hierarchical Classification*. s. 77.

³² BISCIONE R.: *Urartian Fortifications in Iran: An Attempt at a Hierarchical Classification*. s. 80. a BISCIONE R., DAN, R.: *Ranking and Distribution of the Urartian Fortifications in Turkey*. s. 127. a BISCIONE R., DAN, R.: *Dimensional and Geographical Distribution of the Urartian Fortifications in the Republic of Armenia*. s. 107.

³³ DAN, R.: *A Defensive System of the IX-VIII Centuries BC: The Ring of Fortresses around Van Kalesi (Tušpa)*. s. 161-162.

³⁴ Tamtéž, s. 163.

³⁵ BISCIONE R., DAN, R.: *Ranking and Distribution of the Urartian Fortifications in Turkey*. s. 125.

³⁶ Tamtéž, 129.

více než malou residenční a ceremoniální usedlostí s minimálním teritoriálním přesahem.³⁷

Na druhou stranu v Íránu se setkáváme s daleko konzistentnějším plánováním rozložení urartejských pevností.³⁸ Největší z nich, která co do svého rozsahu předčila i samotnou Tušpu, je Bastam.³⁹ Jednalo se o pevnost prvního stupně rozkládající se na planině Qareh Zia od-Din v severozápadním Íránu, správní centrum říše v regionu (tzv. Residenzburg) pod přímou kontrolou urartejského krále.⁴⁰

Díky příznivějším podmínkám pro život a zemědělství v údolí řeky Araxes se na urartejské severní hranici setkáváme s výrazně méně primárně obrannými komplexy, naopak mnoho z nich se může pyšnit také rozsáhlým vnějším městem přiléhajícím k pevnosti, jedná se například o největší a jedinou pevnost prvního stupně v Arménii, Armavir–Davti Blur nebo pevnosti druhého stupně, Karmir Blur a Erebuni/Arin Berd, které je pod jménem Jerevan v současné době hlavním městem Arménie.

Nicméně je třeba dodat, že Armavir–Davti Blur je pevnostním komplexem prvního stupně pouze svým rozsahem v porovnání s ostatními pevnostmi v rámci Arménie. V hierarchii státní správy Urartu nikdy nedosahoval významu Tušpy ani Bastamu, kterým se nepřiblížil ani svou velikostí.⁴¹

3.2. ŠPIONÁŽ

Informace jsou ve válečném konfliktu stejně nutné jako vysoké zdi a obranné valy, mnohdy mají dokonce větší podíl na výsledku než meče, o čemž nás historie přesvědčuje znovu a znovu a ani v 8. století př. n. l. tomu nebylo jinak.

K intenzivnímu pěstování umění zpravodajství a špionáže Asýrii dohnaly zejména okolnosti a důsledky její vlastní expanzivní politiky, kdy s novými teritorii přicházely i intenzivnější a častější hrozby rebelií a neklidu. Včasné a spolehlivé informace byly pro panovníka vitálně důležité k udržení moci v podrobených regionech.⁴²

V 8. století př. n. l. tak asyrský panovník disponoval širokou, důmyslně propracovanou zpravodajskou sítí, ke které měl neomezený a přímý přístup, což podstatně

³⁷ BISCIONE R., DAN, R.: *Ranking and Distribution of the Urartian Fortifications in Turkey*. s. 125.

³⁸ BISCIONE, R.: *Urartian Fortifications in Iran: An Attempt at a Hierarchical Classification*. s. 77.

³⁹ BISCIONE R., DAN, R.: *Ranking and Distribution of the Urartian Fortifications in Turkey*. s. 123.

⁴⁰ BISCIONE, R.: *Urartian Fortifications in Iran: An Attempt at a Hierarchical Classification*. s. 80.

⁴¹ BISCIONE, R., DAN, R.: *Dimensional and Geographical Distribution of the Urartian Fortifications in the Republic of Armenia*. s. 105 a 107.

⁴² DUBOVSKÝ, P.: *Hezekiah and the Assyrian Spies (...)*. s. 1-2.

zrychlovalo tok informací a zefektivňovalo tento zpravodajský systém. Hlášení přijímal stejně tak od korunního prince, guvernérů provincií, královského číšníka, ministrů a soudců, jako od správce královské pokladnice, správce dvora a králů vazalských států,⁴³ a to ideálně ve formě zápisu na hliněné tabulce, kterou na královský dvůr dopravili zkušení jezdci komunikačních spojnic s hlavním městem.⁴⁴

Čím více informací z mnoha různých zdrojů král dostával, tím lepší, věrohodnější a ucelenější obraz skutečnosti měl k dispozici při důležitých státnických a válečných rozhodnutích; tyto znalosti byly jeho výsadou, právem a nepostradatelným nástrojem vlády.⁴⁵ Nešlo vždy pouze o strategické informace ‚asyrské vojenské rozvědky‘, které jsou nejnotoričtějším příkladem efektivního toku informací v novoasyrské říši. Stejně důležitá byla pro krále také dostupnost informací ohledně obyčejných administrativních, ekonomických a diplomatických záležitostí, se kterými se odesílatelé hlášení potýkali,⁴⁶ rovněž ho zajímaly zprávy politického charakteru, díky kterým si udržoval povědomí o dění v sousedních státech.⁴⁷

Asyrský král měl zásluhou své zpravodajské sítě stále aktuální přehled o pohybech, složení i velikosti urartejské armády, věděl, kde se nachází urartejský král a kdo ho doprovází, jak se vyvíjí situace na hranicích, dokonce byl také obeznámen i se stavem urartejských cest a mostů pro případ vlastní výpravy do Urartu. Z tohoto obrovského korpusu informací tak nebylo příliš složité propočítat nejvhodnější strategie a taktiky vedení boje,⁴⁸ jak se ostatně prokázalo v mnoha asyrsko-urartejských střetech, ze kterých Asýrie vyšla vítězně.⁴⁹ Dokonce ani pozdější doby, kdy již Urartu nepředstavovalo pro Asýrii hrozbu, na této praxi nic nezměnily. Ještě v 7. století př. n. l. asyrská zpravodajská síť operovala na území Urartu a sbírala data o jeho síle a infrastruktuře.⁵⁰

Jediným článkem v tomto systému, se kterým panovník neudržel přímý kontakt a byl v jeho případě odkázán na zprostředkovatele, byli špioni, agenti, informátoři a kolaboranti odvádějící práci přímo v terénu.⁵¹

⁴³ DEZSŐ, T.: *Neo-Assyrian Military Intelligence*. s. 222.

⁴⁴ DUBOVSKÝ, P.: *Hezekiah and the Assyrian Spies (...)*. s. 3.

⁴⁵ DEZSŐ, T.: *Neo-Assyrian Military Intelligence*. s. 228.

⁴⁶ DUBOVSKÝ, P.: *Hezekiah and the Assyrian Spies (...)*. s. 3.

⁴⁷ DEZSŐ, T.: *Neo-Assyrian Military Intelligence*. s. 228.

⁴⁸ Tamtéž, s. 231.

⁴⁹ Viz kapitola 4.

⁵⁰ RADNER, K.: *Urartian Foreign Policy: The South*. s. 379.

⁵¹ DEZSŐ, T.: *Neo-Assyrian Military Intelligence*. s. 222.

Tito lidé, ať už narozeni v místě svého působiště a autoritě asyrského krále podléhající pouze coby najatí zaměstnanci, nebo rodilí Asyřané záměrně za hranice své domoviny nasazeni za účelem výzvědné operace,⁵² žili a obstarávali své každodenní záležitosti na územích asyrských vazalů i nepřátel. Bylo právě jejich povinností v utajení získávat a předávat informace z první ruky o pohybech armády a stavu infrastruktury.⁵³ Za svou nebezpečnou práci byli štědře kompenzováni stejně jako ostatní námezdní příslušníci asyrské armády.⁵⁴

Zdroje nám o těchto nejnižších špionech mnoho neříkají. Z důvodu ochrany jejich anonymity a bezpečnosti je důvěrně znali pouze jejich přímí nadřízení. Ani mezi sebou se neznali, aby nedošlo ke kompromitaci celého systému v případě odhalení.⁵⁵

Asi nejznámější svědectví o asyrské špionáži v návaznosti na Urartu pochází z dopisu Asyřana působícího u dvora šubrijského krále, který v něm zmiňuje věštby vykladače božských znameníh Parni-aldeho, které výrazně podpořily Tiglatpileсарův záměr pro vpád na urartejské území⁵⁶ svým příslibem, že *bohové Aššur a Šamaš vydali Tušpu do králových rukou*.⁵⁷

3.3. SOUSEDNÍ STÁTY

Urartu ani Asýrie přirozeně neexistovaly v diplomatickém vakuu⁵⁸ a jejich nepřátelství se projevovalo vedle samotného válčení, kterým se zabývá 4. kapitola, také neustálým soupeřením o vliv v nárazníkových pásmech.⁵⁹

Tento oddíl bude věnován několika vybraným státům, o jejichž přízeň obě mocnosti usilovaly, a způsobům, jakými se s náhlým zájmem těchto velmocí dotčená teritoria vypořádávala – ať už šlo o opatrné vyjednávání a vyvažování přízně obou stran na severu, tvrdý a neústupný odpor na jihozápadě, nebo nevypočitatelnou kombinaci obojího na východě. Právě tato klíčová rozhodnutí v zahraniční politice totiž připravila vhodné podmínky pro nadcházející vojenská tažení. Formovala spojence, vymezovala nepřátele a dala do pohybu budoucí záminky vlastního konfliktu.

⁵² RADNER, K.: *Hired Labour in the Neo-Assyrian Empire*. s. 331.

⁵³ DEZSŐ, T.: *Neo-Assyrian Military Intelligence*. s. 226.

⁵⁴ RADNER, K.: *Hired Labour in the Neo-Assyrian Empire*. s. 331.

⁵⁵ DEZSŐ, T.: *Neo-Assyrian Military Intelligence*. s. 227.

⁵⁶ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileсар III. Král veškerenstva*. s. 58.

⁵⁷ SAA 19: text 076: ř. 4.

⁵⁸ Viz příloha 1. Mapa Blízkého východu v 1. tisíciletí př. n. l.

⁵⁹ RADNER, K.: *Urartian Foreign Policy: The South*. s. 381.

Podobně jako Asýrie, tak i Urartu podnikalo mnohá odvážná vojenská tažení za své hranice, odkud si do svého srdce deportovalo zajatce, přiváželo cennou kořist v podobě drahých kovů, exotických stavebních materiálů a zvířat, dokonce pravidelně plundrovalo zejména menší státy ve svém okolí, nad kterými mělo jasnou převahu.⁶⁰

Nicméně připojování podrobených území k říši nebylo obvyklé ani v jedné z říší, vládci se soustředili především na rozšiřování svého vlivu v regionu a upevňování hegemonie skrze síť loajálních vazalských států, které té či oné říši poslušně odváděly daně.⁶¹

3.3.1. Sever: Kumme, Ukku, Šubria, Tabal, Kummuchu, Melidi, Gurgum

Ve zběsilém mocenském závodu mezi Urartu a Asýrií si svou křehkou nezávislost uchovala jen hrstka malých států nacházejících se v hornaté oblasti mezi prameny řeky Tigris a Malým Zábem, které vytvořily nárazníkové pásmo mezi rivaly. Byť mnoho z těchto lokalit zatím nebylo s jistotou archeologicky lokalizováno, asyrské i urartejské zdroje je jasně usazují na diplomatickou mapu tehdejší doby.⁶²

Legendární sídlo churritského a chetitského boha bouří Teššuba, Kumme, zprvu udržovalo přátelské vztahy s Asýrií a orientovalo se jejím směrem – takové bezpečnostní riziko u svých hranic ale nemohl trpět král Urartu Minua, který proto do Kumme podnikl válečnou výpravu, náležitě si ho podrobil a ustanovil tam vojenské posádky. Kummejští králové se z té události poučili a zvolili si své existenční přetrvání před morální integritou. Ve snaze ochránit Teššubův chrám a své statky podporovali obě mocnosti, dodávali jim koně, dřevo i informace. Zřejmě se tato flexibilní strategie nakonec vyplatila, protože v Kumme ještě za dob Sargona II. (do jisté míry) vládl lokální vůdce.⁶³

Oproti tomu soused Kumme, království Ukku, bylo loajálním spojencem Urartu, se kterým přímo sdílelo hranici, dokonce se několikrát pokoušelo převrhnout pečlivě vyvážené diplomatické misky vah Kumme v urartejský prospěch. Na svou oddanost nicméně doplatilo, když Urartu utrpělo těžkou porážku z rukou nájezdných Kimmeriů. V tomto nestřeženém okamžiku Sinacherib srovnal království se zemí; co nemohl odvézt do Asýrie, to zničil, vypálil královský palác a zajal obyvatelstvo, které nestačilo prchnout do rozvráceného Urartu. Z ukkejských kopců pak Sinacherib mohl už jen pozorovat, jak se Urartu

⁶⁰ ÇİFÇİ, A.: *The Socio-Economic Organisation of the Urartian Kingdom*. s. 256-257.

⁶¹ Tamtéž, s. 269.

⁶² RADNER, K.: *Between a Rock and a Hard Place (...)*. s. 243-244.

⁶³ Tamtéž, s. 254-257.

v 7. století př. n. l. postupně hroutí, aniž by tomu sám musel vojensky po vzoru svých předchůdců pomáhat.⁶⁴

Strážce pramene Tigridu a churritského kulturního dědictví, království Šubria, bylo proslulé především jako útočiště urartejských i asyrských uprchlíků, kteří využívali churritských náboženských zásad k získání azylu, čímž popouzelo stejnou mírou Asýrii i Urartu, ale oficiálně se přiklánělo na stranu Asýrie, o čemž svědčila přítomnost nejlepších šubrijských učenců na asyrském královském dvoře, kde radili asyrským králům v regionálních otázkách. Nicméně ani její oddanost Asýrii Šubrii ve výsledku neochránila před osudem tolika jiných příhraničních oblastí, jejichž nezávislá existence z principu bránila asyrské rozpínavosti. Pod záminkou spolupráce s protivládními rebely ji Asýrie v 7. století př. n. l. pohltila za podpory Urartu, kterému Asýrie přislíbila vydání tamních urartejských utečenců.⁶⁵

Do přenice o zóny vlivu v severní Mezopotámii vstoupila ze západní Anatólie v jistou chvíli také Frýgie,⁶⁶ která za vlády legendami opředěného krále Mity (řecky Midas) v 8. století př. n. l. dosahovala svého zlatého věku ekonomického i vojenského rozvoje,⁶⁷ což se promítalo i do jejích teritoriálních ambicí, které si dělala hlavně na klíčovou oblast spojeneckých městských států v jihovýchodní Anatólii známých jako Tabal, z nichž nejvýznamnější byly Bít-Purútaš a Tuchana.⁶⁸

Jednalo se o strategickou bránu do severní Sýrie, kde se nacházely starobylé asyrské državy, mezinárodní obchodní přístavy, nerostné bohatství a také mnoho protiasyrsky smýšlejících rebelů čekajících na příležitost svrhnout své uchvatitele, proto Tiglatpilešar III. neváhal vytáhnout na zdlouhavá a náročná válečná tažení,⁶⁹ aby ji udržel v asyrské zóně vlivu.⁷⁰

Vedle Tabalu se v centrální Anatólii nacházely rovněž další post-chetitské státy, které oplývaly bohatstvím v koních, přírodních zdrojích i své lúvijské kultuře, které představovaly lákavou kořist pro soupeřící velmoci v regionu.⁷¹

⁶⁴ RADNER, K.: *Between a Rock and a Hard Place (...)*. s. 258-260.

⁶⁵ Tamtéž, s. 261-263.

⁶⁶ MELVILLE, S. C.: *Kings of Tabal: Politics, Competition, and Conflict in a Contested Periphery*. s. 85.

⁶⁷ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 91.

⁶⁸ MELVILLE, S. C.: *Kings of Tabal: Politics, Competition, and Conflict in a Contested Periphery*. s. 87.

⁶⁹ Tamtéž, s. 91.

⁷⁰ Viz kapitola 4.1.

⁷¹ BAGG, A. M.: *Assyria and the West: Syria and the Levant*. s. 269.

Země Kummuchu velice úzce v spolupracovala s Asýrií, ta zároveň působila jako garant jejích hranic a nezávislosti před okolními mocnostmi. Strategická pozice Kummuchu umožňovala asyrským jednotkám vést výboje v Sýrii, aniž by se musely obávat vpádu nepřátel do zad. Vedle spojenectví na bojišti mezi těmito dvěma útvary probíhala také aktivní kulturní výměna a kummuští vykladači božských znamení se těšili na dvoře asyrského krále velké oblibě.

V době prvního asyrsko-urartejského napětí v Anatolii padlo Kummuchu do rukou nepřátelského Urartu, ale i přesto jeho král Kuštašpi zůstal věrný Tiglatpilesarovi a v rozhodujícím boji se postavil na jeho stranu – na rozdíl od svého nástupce Mutalliho, který zradil Sargona o tři desetiletí později.⁷² Přidal se na stranu Urartu a vyprovokoval odvetný útok Asýrie, která jeho říši následně bez větších obtíží anektovala. Sargon tím získal přímou hranici s Urartu, kterou proměnil v silně militarizované pohraniční pásmo připravené odrazit jakýkoliv útok,⁷³ ale po jeho tažení v Zagru k takové konfrontaci již nedošlo.⁷⁴

Asýrie se zprvu pokoušela na svou stranu získat rovněž sousední Melidi a dokonce podpořila krále Tarchunaziho při boji o melidský trůn,⁷⁵ ale i přesto se tento stát nakonec přiklonil k protiasyrské alianci a postavil se Asýrii na odpor.⁷⁶ Sargon za to Melidi přísně potrestal. Dobyl ho a zajal krále, kterého i s celým dvorem odvedl do Asýrie.⁷⁷

Království Gurgum po zhodnocení geopolitické situace ve svém regionu v polovině 8. století př. n. l. pragmaticky usoudilo, že jeho nejlepší šancí na zachování vlastní existence je aliance s Urartu.⁷⁸ To na počátku vlády krále Sarduriho II. rozkvétalo,⁷⁹ zatímco se Asýrie zmítala v křeči své vnitřní krize v posledních letech ‚věku guvernérů‘ před nástupem Tiglatpilesara k moci.⁸⁰

Ačkoliv se to zprvu zdálo jako nejlepší rozhodnutí, které mohlo království Gurgum v danou chvíli udělat, po Tiglatpilesarově tažení se ocitlo na straně poražených.⁸¹ S nástupem Sargona navíc gurgumský panovník padl, snad byl zabit – snad zajat. Jeho území se stalo asyrskou provincií, kde Asyřané nechali vystavět mnoho nových obranných

⁷² RADNER, K.: Hatti's heirs: Kummuhi and the other Neo-Hittite kingdoms.

⁷³ RADNER, K.: *Urartian Foreign Policy: The South*. s. 390-391.

⁷⁴ Viz kapitola 4.2.1.

⁷⁵ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 91.

⁷⁶ RADNER, K.: Hatti's heirs: Kummuhi and the other Neo-Hittite kingdoms.

⁷⁷ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 92.

⁷⁸ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. Král veškerenstva*. s. 44.

⁷⁹ FUCHS, A.: *Assyria and the North: Anatolia*. s. 251.

⁸⁰ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. Král veškerenstva*. s. 35.

⁸¹ RADNER, K.: Hatti's heirs: Kummuhi and the other Neo-Hittite kingdoms.

komplexů a ty staré opravili, aby byly připravené v případě dalšího ozbrojeného střetu s Urartu nebo Frýgií v této oblasti.⁸²

3.3.2. Západ a jihozápad: Syropalestina, Egypt

Navíc k tomu se asyrští panovníci neustále potýkali s nikdy neutichajícími konflikty v syropalestinské oblasti, ze které do centra říše proudilo na daních velké bohatství pramenící z tamních center mezinárodního obchodu, cenné suroviny z četných nalezišť a v neposlední řadě také lidská síla.⁸³

Dobývání Levanty začalo již v 9. století, kdy na její území pronikly výpravy králů Aššurnasirpala II. a Salmanassara III., kterým se sice vzdali mnohé aramejské a izraelské kmeny i fénická pobřežní města, ale do čela protiasyrského odporu se přesto odhodlaně postavil Damašek, který si ve slabosti asyrského impéria po smrti Salmanassara dokonce přechodně vydobyl nezávislost.⁸⁴ Všechny damašské naděje na vlastní dějinnou suverenitu nicméně zhasly s Tiglatpileсарovým nástupem k moci; rozdrtil tuto protiasyrskou koalici, obléhal Damašek a jeho nejbližší okolí bez milosti zničil a spálil, než odbojné město konečně padlo a stalo se podrobenou asyrskou provincií.⁸⁵

Největším podporovatelem a sponzorem syropalestinských rebelií byl Egypt, odvěký rival Asýrie.⁸⁶ Kromě tiché podpory se se syropalestinskou protiasyrskou koalicí také přímo spolčil, když začala být hrozba Salmanassarových výpadů relevantní i pro jeho vlastní bezpečnost.⁸⁷ V bitvě u Qarqaru zastavil po boku Damašku asyrský postup hlouběji na jih.⁸⁸

Asýrie znovu zpochybnila egyptskou zónu vlivu, když Tiglatpileсар dobyl Gazu, kde tehdy sídlila egyptská posádka. Bezostyšně pokračoval dále k egyptským hranicím,⁸⁹ kde dokonce v Nachal Musri vztyčil svou sochu.⁹⁰ Následně si podrobil arabské kmeny na Sinaji, čímž zabezpečil svou hranici a upevnil asyrský vliv v Levantě, kde odbojné státy přerozdělil do nových provincií. Zbývající státy v regionu, které nechtěly zcela upadnout pod

⁸² GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 92.

⁸³ BAGG, A. M.: *Assyria and the West: Syria and the Levant*. s. 268.

⁸⁴ BAGG, A. M.: *Assyria and the West: Syria and the Levant*. s. 269.

⁸⁵ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 77-78.

⁸⁶ VAN DE MIEROOP, M.: *Dějiny starověkého Blízkého východu*. s. 249.

⁸⁷ DAVENPORT, T. L.: *Situation and Organisation (...)*. s. 77-78.

⁸⁸ Tamtéž, s. 80.

⁸⁹ BAGG, A. M.: *Assyria and the West: Syria and the Levant*. s. 270.

⁹⁰ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 77.

asyrské jařmo, jako byl například Izrael, se tak raději smířily s citelnou ztrátou svých teritorií a zaplatily Asýrii tribut.⁹¹

3.3.3. Východ: Gilzanu, Mannea, Zikirtu, Elam, Ellipi, Médové

Na východě tradiční hranice mezopotamské kotliny vymezovalo pohoří Zagros, za jehož vrcholky se rozkládal region tradičně geograficky i kulturně dělený na jižní pás úzké spolupráce a kulturní výměny s Mezopotámií v oblasti dnešních provincií Chúzistán a Fárs, kde k nejvýznamnějším politickým silám patřil Elam a Ellipi, a na severní vzdálenější, izolovanější oblasti íránské vysočiny, kde se rozkládala Mannea a Médie.⁹²

Zájem imperiálních mocností tato teritoria přitáhla až coby klíčový dodavatel strategického a luxusního zboží – a to do takové míry, že asyrská armáda plně závisela na dodávkách íránských koní. Nejbližším asyrským obchodním partnerem v tomto směru bylo od 10. století př. n. l. království Gilzanu rozkládající se v blízkosti jezera Umria. S nástupem Urartu k moci v tomto regionu o sto let později ale nevyhnutelně padlo do jeho područí a ukončilo obchodní styky s Asýrií.⁹³

Asýrie byla proto nucena zajistit si nový zdroj koní v jiných zagroských regionech, například v oblastech Parsua, Bít-Chamban a Namri,⁹⁴ což iniciovalo mnohá asyrská tažení na východ v 9. a 8. století př. n. l. a vedlo k přerozdělení území dnešního západního Íránu do systému tradičních asyrských provincií.⁹⁵ Nicméně příhodná krize v srdci Asýrie v polovině 8. století př. n. l. umožnila Urartu znovu narušit asyrský vliv v tomto regionu a dočasně proniknout hluboko na území Manneje, Namri, až k Bít-Barrúa.⁹⁶

Mannejští vládci sídlící ve městě Izirtu úspěšně odolávali urartejským výbojům i asyrským expanzivním ambicím a uchovali si suverenitu, ba dokonce ještě rozšířili svůj vlastní vliv, území a moc na úkor sousedících států. Nic z toho by však nebylo možné bez obratných diplomatických vztahů s oběma impérii. Až král Iranzu v roce 744 př. n. l. se definitivně přiklonil na stranu Asýrie.⁹⁷ Doufaje ve vojenskou pomoc a ochranu před

⁹¹ BAGG, A. M.: *Assyria and the West: Syria and the Levant*. s. 270.

⁹² FUCHS, A.: *Assyria and the East: Western Iran and Elam*. s. 259.

⁹³ Tamtéž, s. 260-261.

⁹⁴ READE, J.: Hasanlu, Gilzanu, and related considerations. s. 179.

⁹⁵ FUCHS, A.: *Assyria and the East: Western Iran and Elam*. s. 261.

⁹⁶ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilešar III. Král veškerenstva*. s. 42.

⁹⁷ FUCHS, A.: *Assyria and the East: Western Iran and Elam*. s. 262.

Urartu,⁹⁸ složil v závěru Tiglatpileсарovy válečné výpravy do Íránu proti Médům tribut k jeho nohám a stal se asyrským vazalem.⁹⁹

Asyrské jho však nebylo napříč celou Manneou přijímané s takovým pochopením jako v Izirtu. Mnozí Mannejci podporovali Urartu, do jejich čela se postavil guvernér regionu Zikirtu, Mitatti, z jehož iniciativy se tento politický celek i přes silný asyrský odpor osamostatnil a oficiálně se stal klíčovým spojencem Urartu, po jehož boku čelil Sargonově výpravě z roku 714 př. n. l.¹⁰⁰

Oproti tomuto politickému pnutí na severu si na jihu kdysi sama obávaná velmoc, Elam, ve stejnou dobu zrovna procházela spíše tichým obdobím a do mocenského závodu Asýrie a Urartu nezasahovala. Změna v elamském postoji přišla až s asyrskou agresí v Babylonu, která přímo ohrozila bezpečnost jeho hranic, proto Elam podpořil protiasyrské rebelie, nabídl útočiště uprchlíkům a otevřel jihovýchodní frontu asyrských válečných operací, kde vyvíjel silný tlak nezávisle na Urartu.¹⁰¹

Ačkoliv sousední Ellipi po dlouhou dobu zůstávalo taktéž nezaujatým pozorovatelem jako Elam, události 8. století př. n. l. a destabilizace vlády motivovaly krále Daltu, aby vyhledal asyrskou podporu a udržel se tak na trůně.¹⁰² Když Tiglatpileсар táhnul proti Médům, podobně jako mannejský Iranzu využil příležitosti a stal se vazalem.¹⁰³

Nicméně ellipská přízeň neměla dlouhého trvání a pro Asýrii ve výsledku představovala spíše přítěž, když Sargon musel vypravit celou válečnou výpravu, aby u moci udržel tamního panovníka. Ten ho ovšem vzápětí zradil, jakmile se mu podařilo znovu konsolidovat moc, a zapojil se do elamského úsilí o vyhnání Asýrie z Babylonu.¹⁰⁴

Poslední významnou skupinou, která asyrským panovníkům v 8. století př. n. l. způsobovala potíže na východní periferii, byli Médové obývající území mezi pohořími Zagros a Elbrus.¹⁰⁵ Tyto horaly dohromady spojoval snad jen jejich zájem o chov koní, nepřátelství k asyrským dobyvatelům a některé prvky kultury,¹⁰⁶ proto není divu, že organizovaný a efektivní odpor proti Asýrii nebyl zprvu možný a jedno médské sídlo za druhým padalo do asyrských rukou. Ale i přes všechny drtivé porážky a vybrané tributy od

⁹⁸ RADNER, K.: Mannea, a forgotten kingdom of Iran.

⁹⁹ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileсар III. Král veškerenstva*. s. 44.

¹⁰⁰ RADNER, K.: Mannea, a forgotten kingdom of Iran. a viz kapitola 4.2.1.

¹⁰¹ FUCHS, A.: *Assyria and the East: Western Iran and Elam*. s. 265.

¹⁰² Tamtéž, s. 264.

¹⁰³ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileсар III. Král veškerenstva*. s. 44.

¹⁰⁴ FUCHS, A.: *Assyria and the East: Western Iran and Elam*. s. 264.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 263.

¹⁰⁶ RADNER, K.: The Medes, purveyors of fine horses.

hrstky lokálních vládců, nedošlo – a vlastně ani z principu dojít nemohlo – k úplnému podrobení ‚území obývaného Médy‘ jako v případě tradičně centralizovaných monarchií, například Babylonu. Asýrie se musela spokojit jen s malým okrajem západních médských teritorií, kde ustanovila své provincie.¹⁰⁷

Bez ohledu na to, kolik lokálních vůdců podlehlo asyrskému tlaku, vynořili se další, kteří stále zarputile bojovali o nezávislost svých vlastních lokálních území, iniciovali vzpoury a v některých případech tak úspěšně zaměstnávali asyrskou armádu a plýtvali jejími zdroji na nákladná vojenská tažení k jejich nevyhnutelnému potlačení.¹⁰⁸ Tento dlouhý, opotřebovávající a vysilující boj však nakonec vyústil v definitivní zkázu Asýrie v 7. století př. n. l. z rukou médského náčelníka Umakištara.¹⁰⁹

¹⁰⁷ FUCHS, A.: *Assyria and the East: Western Iran and Elam*. s. 263.

¹⁰⁸ RADNER, K.: *The Medes, purveyors of fine horses*.

¹⁰⁹ FUCHS, A.: *Assyria and the East: Western Iran and Elam*. s. 264.

4. BOJE O HEGEMONII

4.1. TIGLATPILESAR III. (745–727 př. n. l.)

Období těsně předcházející Tiglatpilesarovu nástupu na trůn někteří badatelé označují za tzv. Věk guvernérů, kdy se správci provincií vzepřeli panovníkovi a usilovali o zisk bohatství, moci a vlivu pro své vlastní rodiny bez ohledu na zájmy Asýrie jako celku.

Panují spory o tom, do jaké míry přinesl tento věk Asýrii užitek v podobě rozvoje i dříve opomíjených oblastí, nebo jestli jej naopak přivedl na pokraj zániku. Faktem ovšem zůstává, že rychlost i míra zisku nových území oproti někdejšímu období rozkvětu říše za vlády Salmanassara III. výrazně ustrnula a centrální správa říše se na několik dlouhých let ponořila do historické tmy. Je ovšem třeba jedním dechem dodat, že Tiglatpilesar moc přebíral po svém předchůdci bez výraznější prodlevy a asyrskou expanzivní politiku obnovil takřka okamžitě, čehož by nebyl schopný, pokud by vnitřní integrita, bojeschopnost a ekonomická síla státu byla v úplných troskách.¹¹⁰

V roce 746 př. n. l. zuřila v hlavním městě Asýrie, Kalchu, revoluce, kterou mezi šlechtou zřejmě vyprovokovaly nepopulární personální změny na vysokých pozicích státní správy protěžující specifické rodiny před jinými. Hněvu a deziluze těchto dvořanů využil Tiglatpilesar, postavil se do čela jejich odporu a na konci revoluce se za jejich podpory stal novým králem.¹¹¹ Avšak i přes jejich nezanedbatelnou pomoc výrazně zredukoval pravomoci svých někdejších podporovatelů a rozdělil jejich velká teritoria na menší, centrálně spravované jednotky, jakmile usedl na trůn.¹¹²

O jeho původu a legitimitě jeho nároku na královskou korunu panují pochybnosti napříč badatelskou obcí, on sám o něm dosti zarputile mlčí, oficiální záznamy se rozcházejí a nesedí do ustanovené časové osy událostí, a, jako by to nestačilo, ještě obohatil svou titulaturu o zbrusu nový titul, *Vzácný potomek Baltilu*,¹¹³ což některé badatele vede k domněnce, že by skutečně mohl být uzurpátorem, když se raději hlásí k odkazu starobylého okrsku v Aššuru než k vlastní rodině.¹¹⁴

¹¹⁰ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 173.

¹¹¹ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. Král veškerenstva*. s. 35-36.

¹¹² FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 177.

¹¹³ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. Král veškerenstva*. s. 36-37.

¹¹⁴ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 74.

Tiglatpilesar ze všeho nejvíce toužil obnovit někdejší slávu a prestiž Asyrské říše, soustředil se proto hlavně na svá vojenská tažení, dobývání nových území¹¹⁵ a velmi nutnou reformaci říše. Pěstování kultury či výraznou stavební činnost proto za své vlády upozadil, připomínkou jeho vlády je jako jeden z mála jeho stavebních projektů nový královský palác v Kalchu.¹¹⁶

Jeho administrativní reformy sice nejsou blíže definované, ale umožnily Asýrii za Tiglatpilesarovy vlády efektivně spravovat a držet kontrolu nad mnohými vazalskými, připojenými i ovlivňovanými teritorii.¹¹⁷ Náznaky reformace byrokracie byly v Asýrii patrné od poloviny 9. století př. n. l. a již na počátku 8. století př. n. l. prokazatelně došlo k výrazným reformám v systému provincií, Tiglatpilesarovi tedy nemohou být připsané všechny zásluhy za tyto úspěchy,¹¹⁸ ale přinejmenším stál za reorganizací a zlepšení logistického uspořádání tohoto zavedeného systému v návaznosti na nové územní zisky a potřeby své říše a armády.¹¹⁹

Další výraznou změnou, kterou Tiglatpilesar učinil oproti svým předchůdcům, bylo navýšení rozsahu masových deportací obyvatelstva dobytých území. I když na jeho vlastní záznamy o konkrétních číslech budeme pohlížet s nutnou skepsí, neleze mu odepřít bezprecedentní velikost těchto organizačně náročných operací, které měly za cíl zničit vlastní identitu podrobených národů a tím předejít jejich případnému volání po svobodě a nepokojům v obsazených oblastech. Kromě toho král také využíval deportací k čistě prozaickým záměrům, například k přemísťování lidské síly podle potřeby zemědělství a stavebních projektů,¹²⁰ což vedlo k ekonomické prosperitě říše a mnohdy i k lepším příležitostem pro deportované osoby, než na které by ze svého společenského postavení ve své domovině bývaly dosáhly.¹²¹

Své válečné úsilí Tiglatpilesar zahájil okamžitě po svém nástupu k moci v roce 745 př. n. l., když vytáhl do severní Babylonie, aby tam zakročil proti nájezdným Aramejcům, kteří ohrožovali asyrskou jižní hranici. Babylonský král totiž nebyl schopný situaci vyřešit sám a zajistit klid v regionu. Tiglatpilesar stabilizoval severní Babylonii za cenu

¹¹⁵ Viz příloha 2. Územní zisky Tiglatpilesara III. a Sargona II.

¹¹⁶ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 83 a 85.

¹¹⁷ DAVENPORT, T. L.: *Situation and Organisation (...)*. s. 11.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 13-14.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 16-17.

¹²⁰ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 177.

¹²¹ DAVENPORT, T. L.: *Situation and Organisation (...)*. s. 24.

suverenity několika babylonských teritorií¹²² a vrátil se do Asýrie jako vítěz, čímž nastavil tón nejen pro celé období své vlády, ale i pro další vojenské výpravy, které v následujícím roce vedl za východní hranici na území ovládané Médy. Nebezpečně se tam začínal rozpínat vliv Urartu, který se Tiglatpileasar pokusil včas zastavit vytvořením provincií Parsua a Bít-Chamban, načež obrátil svůj zrak ke vzpurným městským státům severní Sýrie.¹²³

4.1.1. Svázání vazalů, 743 př. n. l.

Historicky území severní Sýrie patřilo pod asyrskou svrchovanost, ačkoliv v době Tiglatpileasarova Asýrie již dávno ztratila svou mocenskou pozici i výraznou vojenskou přítomnost v regionu.¹²⁴ Využil toho urartejský král Sarduri II., když jeho snahy o podmanění médských teritorií v Íránu Tiglatpileasar předchozího roku zmařil a jediným směrem k rozpínání urartejské říše se tak stal právě západ.¹²⁵

Urartejský vliv v severní Sýrii zasahoval v předvečer Tiglatpileasarovy výpravy – vedle již zmiňovaných států Melidi, Kummuchu a Gurgum¹²⁶ – nově také do Bít-Agúsi,¹²⁷ kdysi podrobeného vazala Asýrie.¹²⁸ Za vlády slabých Tiglatpileasarových předchůdců v tomto regionu Urartu nemělo sobě rovného protivníka. Ačkoliv své území přímo nerozšířilo na úkor ‚zemí Aššuru‘, získalo na svou stranu mnoho dalších ‚zemí pod jhem Aššuru‘ jako byl Bít-Agúsi a jeho vliv v severní Sýrii a Anatolii byl v polovině 8. století př. n. l. nepochybně nadřazený tomu asyrskému.¹²⁹ Čím slabší byla Asýrie, tím silnější postavení mělo Urartu, což se znovu ukázalo, když se Tiglatpileasar chopil trůnu tento neradostný poměr sil zvrátil ve prospěch své říše.¹³⁰

Bít-Agúsi se na úsvitu 8. století př. n. l. začlo výrazněji prosazovat mezi mnohými jinými teritorii v severní Sýrii zásluhou toho, že asyrští králové sami rozvrátili jeho mocenské rivaly v regionu jako byli Hazrak a Damašek, po kterých tak Bít-Agúsi vyplnilo mocenské vakuum a tím rovněž převzalo jejich dominantní postavení za západní hranicí Asýrie,¹³¹ kde začal král Matí'-ilu výrazně rozšiřovat bít-agúsijské hranice do všech stran na

¹²² ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileasar III. Král veškerenstva*. s. 40.

¹²³ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 177.

¹²⁴ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 74.

¹²⁵ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileasar III. Král veškerenstva*. s. 44.

¹²⁶ Viz kapitola 3.3.1.

¹²⁷ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileasar III. Král veškerenstva*. s. 44-45.

¹²⁸ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 74.

¹²⁹ RADNER, K.: *Urartian Foreign Policy: The South*. s. 387.

¹³⁰ FUCHS, A.: *Assyria and the North: Anatolia*. s. 251.

¹³¹ KHAN, D.: *The Kingdom of Arpad (...)*. s. 75.

úkor Unqi, Chamátu a také části území Bít-Adíni.¹³² Vedle svého expanzivního úsilí také ujednával pevné diplomatické vazby s okolními státy, které pod jeho vedením vytvořily protiasyrskou aramejskou koalici v severní Sýrii.¹³³

Význam Bít-Agúsi pro Asýrii i Urartu spočíval především v jeho strategické poloze, která hájila přístup do Levanty, tedy hlavně k prosperujícím fénickým obchodním uzlům na pobřeží Středozemního moře a jejich bohatým vládcům, kteří mohli případnému uchvatiteli odvádět hojné tributy v luxusním zboží a vzácných materiálech.¹³⁴ Asyrský král Aššur-nerári V. se proto pokusil pojistit si bít-agúsijskou loajalitu a uzavřel s tímto státem velmi přísnou a omezující vazalskou dohodu o asyrské svrchovanosti,¹³⁵ z jejíž okov se však Matí'-ilu vymanil díky porážce, kterou Asýrie z rukou Urartu utrpěla kolem roku 753 př. n. l.,¹³⁶ což bít-agúsijského vládce přimělo ještě těsněji ke svému novému spojenci přilnout.¹³⁷

V očích Asýrie, především pak jejího nového krále Tiglatpilesara, tato smlouva stále platila, přestože ji Bít-Agúsi citelně porušovalo¹³⁸ tím, že stranilo Sardurimu a zaštiťovalo vznik protiasyrské aramejské koalice, čímž mu dalo nezpochybnitelné právo vojensky intervenovat na území svého vzpurného vazala. Při té příležitosti si také Tiglatpilesar uhájil strategicky významný přístup ke Středozemnímu moři, který Sarduri chtěl Asýrii svým spojenectvím s Bít-Agúsi odříznout.¹³⁹

Protiasyrskou koalici, se kterou se Tiglatpilesar střetl v roce 743 př. n. l. v rozhodující bitvě tohoto tažení mezi oblastmi Kištan a Chalpi na území Kummuchu,¹⁴⁰ tvořili vedle Bít-Agúsi a Urartu také tradiční urartejští vazalové Melidi a Gurgum i okupované Kummuchu.¹⁴¹ Panují spory o tom, zda šlo o jedinou bitvu, nebo jestli se dříve toho roku bojovalo již v hlavním městě Bít-Agúsi, Arpadě.¹⁴²

Nicméně u Kištan a Chalpi Sarduri s jistotou utrpěl těžkou porážku, v bitvě ztratil nejen mnoho mužů, výzbroje a výstroje, ale i své osobní věci, což svědčí o chvatu, v jakém

¹³² KHAN, D.: *The Kingdom of Arpad (...)*. s. 76-77.

¹³³ Tamtéž, s. 78-79.

¹³⁴ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 90.

¹³⁵ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. král veškerenstva.* s. 46.

¹³⁶ eCUT: *Sarduri II, son of Argišti I A 09-01: ř. l.e. 1-10.*

¹³⁷ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 90-91.

¹³⁸ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. král veškerenstva.* s. 46.

¹³⁹ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 91.

¹⁴⁰ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. král veškerenstva.* s. 47.

¹⁴¹ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 74. a viz příloha 3. Tiglatpilesarovo tažení z roku 743 př. n. l. a vyznačení protiasyrské koalice.

¹⁴² KHAN, D.: *The Kingdom of Arpad (...)* s. 84.

bojiště opouštěl, aby si zachránil holý život.¹⁴³ Barvitě to líčí asyrská propaganda v Tiglatpilesarových nápisech oslavujících toto vítězství a navždy připomínajících Sarduriho potupný útěk.¹⁴⁴

Někteří badatelé tvrdí, že spojenci Bít-Agúsi byli tak drtivě poraženi, protože se Tiglatpilesarovi podařilo nepřátelské jednotky překvapit a s pomocí tradičně proasyrského krále Kummuchu¹⁴⁵ vpadnout Sardurimu do zad,¹⁴⁶ avšak podle jiných výběr bojiště nasvědčuje spíše tomu, že koaliční armáda byla dostatečně mobilizovaná a připravená k bitvě. V každém případě bylo Tiglatpilesarovo tažení úspěšné a jeho pomsta na rebellech krutá.¹⁴⁷

Území a města loajálního spojence Urartu, Gurgumu, Tiglatpilesar tak dlouho plenil a ničil, dokud ho gurgumský král Tarchulara sám nepřišel odprosit s nabízeným tributem v rukách, až tehdy si Gurgum Tiglatpilesar podmanil a učinil jej asyrským vazalem.¹⁴⁸ Gurgumského krále sesadil z trůnu¹⁴⁹ a zřejmě ho odvedl do Asýrie, jak bylo u neposlušných králů v té době zvykem.¹⁵⁰ Melidský protějšek Tarchulary si sice zachoval moc i postavení, ale bylo to za cenu velmi vysokého tributu.¹⁵¹

Největší velkorysost projevil Tiglatpilesar vůči králi Kuštašpimu z Kummuchu, kterému odpustil, že se část jeho říše postavila na stranu Sarduriho, a obnovil těsnou spolupráci s kummušským vojskem během svých budoucích výprav na sever,¹⁵² ale i přesto Tiglatpilesarovi musel odvést smířlivý tribut.¹⁵³

Ačkoliv byla koalice poražena a bez podpory urartejských jednotek Bít-Agúsi rychle ztratilo vliv v Unqi i Chamátu,¹⁵⁴ Arpada zůstala centrem silného protiasyrského odporu a po následující tři roky ji Tiglatpilesar musel obléhat, dokud roku 741 př. n. l. konečně nepadla a nestala se střediskem nově ustanovené stejnojmenné asyrské provincie.¹⁵⁵ Jak dopadl král Matí'-ilu, není známo, ale pokud nezemřel ve svém obléhaném

¹⁴³ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. král veškerenstva*. s. 47-48

¹⁴⁴ RINAP: Tiglath-pileser III 09: ř. 8-16.

¹⁴⁵ Viz kapitola 3.3.1.

¹⁴⁶ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. král veškerenstva*. s. 48. a RADNER, K.: Hatti's heirs: Kummuhi and the other Neo-Hittite kingdoms.

¹⁴⁷ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 91.

¹⁴⁸ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. král veškerenstva*. s. 48.

¹⁴⁹ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 92.

¹⁵⁰ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilesar III. král veškerenstva*. s. 48.

¹⁵¹ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 92.

¹⁵² RADNER, K.: Hatti's heirs: Kummuhi and the other Neo-Hittite kingdoms.

¹⁵³ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 92.

¹⁵⁴ RADNER, K.: *Urartian Foreign Policy: The South*. s. 389.

¹⁵⁵ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 75.

městě, nebo se mu z něj nepodařilo nějakým zázrakem uprchnout, zřejmě byl zajat, odvečen do Asýrie jako Tarchulara a snad i exemplárně potrestán za svůj vzdor, i přesto si však Arpada uchovala blízko u srdce jeho odkaz nezlomné vůle a touhu po svobodě, protože již dalšího roku byl Tiglatpileasar nucen výpravu do severní Sýrie zopakovat.¹⁵⁶

4.1.2. Obléhání Tušpy, 735 př. n. l.

Zatímco Gurgum, Melidi a Bít-Agúsi čelily tvrdé asyrské odplatě, Urartu si z boje odneslo rány především na národní hrdosti a dalších represí ze strany Tiglatpileasara bylo ušetřeno – prozatím. Nelze zapomínat, že, ačkoliv poraženo u Kištan a Chalpi, Urartu bylo stále významnou mocností na politické mapě 2. poloviny 8. století př. n. l. a Tiglatpileasar nebyl ještě na začátku své vlády v tak silné pozici, aby proti němu přímo zakročil jako proti jeho vazalům. Trestné výpravě z roku 735 př. n. l. předcházely dlouhé přípravy a plánování,¹⁵⁷ než bohové konečně přislíbili Tiglatpileasarovi vítězství a požehnali jeho záměr.¹⁵⁸

Nejdříve ze všeho se Tiglatpileasar v roce 739 př. n. l. vypravil zabezpečit svou severní hranici, kde urartejský vazal¹⁵⁹ Ulluba údajně plánoval se svými spojenci vtrhnout do Asýrie,¹⁶⁰ o čemž vypovídá skalní nápis z Mila Mergi, stejně jako o potlačení této bláhové iniciativy asyrským panovníkem.¹⁶¹ Nicméně až v roce 736 př. n. l. se Tiglatpileasarovi podařilo ullubejský odpor zcela zlomit a utvořit na místě Ulluby stabilní asyrskou provincii.¹⁶² Dále zničil urartejské pevnosti v regionu a dokonce rozšířil asyrské území ještě hlouběji na sever,¹⁶³ čímž si zajistil bezpečný průchod až do srdce Urartu.¹⁶⁴

Je na místě podotknout, že Urartu se za svého vazala ani při jedné z těchto asyrských výprav nepostavilo, dokonce se ani nijak nepokusilo zabránit Asýrii v expanzi tak blízko u svých hranic, což naznačuje, že urartejská armáda v této době nebyla v pozici, aby Tiglatpileasarovi čelila,¹⁶⁵ navíc Sarduriho královské nápisy na nějaký čas po bitvě u Kištan a Chalpi téměř mizí,¹⁶⁶ z čehož můžeme usuzovat, že si Urartu v této době procházelo vážnější vnitřní krizí.

¹⁵⁶ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileasar III. král veškerenstva*. s. 48.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 57.

¹⁵⁸ Viz kapitola 3.2.

¹⁵⁹ YAMADA, S.: *Ulluba and Its Surroundings (...)*. s. 19.

¹⁶⁰ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 75.

¹⁶¹ RINAP: Tiglath-Pileser III 37: ř.16-46.

¹⁶² GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 75.

¹⁶³ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 93.

¹⁶⁴ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 75.

¹⁶⁵ DAVENPORT, T. L.: *Situation and Organisation (...)*. s. 94.

¹⁶⁶ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 92.

V období mezi těmito výpravami do pohoří Nal Tiglatpilešar protáhnul ještě jednou kolem urartejských hranic, tentokrát na východě, kde bojoval s médskými kmeny, z nichž některé se mu podařilo porazit a vybrat od nich tribut.¹⁶⁷ Cílem této výpravy bylo dočasné zabezpečení přístupu na Íránskou vysočinu, čímž Tiglatpilešar získal druhou cestu do Urartu, nikoliv snaha o dlouhodobé anektování tohoto rozdrobeného území jako v případě Ulluby. S úspěšným koncem této výpravy již Tiglatpilešarovi nic nebránilo v přímém útoku na Urartu, byl připravený.¹⁶⁸

Šlo o unikátní podnik vojenské strategie logistiky, o který se v dějinách Asýrie znovu pokusil pouze Sargon II. a který by nebyl možný, kdyby Tiglatpilešar v předchozích letech citelně nenarušil síť urartejských obranných pevností podél přístupových cest.¹⁶⁹ Díky své zpravodajské službě v Šubrii¹⁷⁰ měl také velmi přesné informace o dění v Urartu a byl, byť na základě příznivé věštby, informován o nejvhodnějším momentu k útoku.¹⁷¹

Bohužel nemáme detailní záznamy o průběhu tohoto tažení kvůli špatnému stavu historických analů,¹⁷² nelze tak s jistotou říci, jakou cestou se Tiglatpilešar do Urartu nakonec vydal,¹⁷³ snad šel přes svou nejsevernější provincii Ámidu, kde zpustošil města, zabil obyvatelstvo a nabyl cenné kořisti, na což některé texty odkazují.¹⁷⁴

Na své cestě, ať už byla jakákoliv, se Tiglatpilešar opět nesetkal s žádným významným urartejským odporem, což jen podporuje domněnku, že již před jeho intervencí Urartu procházelo obdobím úpadku a ze své podstaty nepředstavovalo pro Asýrii konkurenci schopného rivala.¹⁷⁵

Tiglatpilešar oblehl urartejské hlavní město, Tušpu, avšak to nikdy nepadlo, čímž se řadí k jednomu z mála cílů asyrského obléhání, které se tváří v tvář tomuto silnému nepříteli udrželo. Kompletní dobytí této obrovské, velmi dobře opevněné pevnosti v těžkém terénu na pobřeží slanovodního jezera Van by vyžadovalo obléhací stroje, a hlavně spoustu času, což z logistického ani praktického hlediska pro Tiglatpilešarovu armádu

¹⁶⁷ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilešar III. král veškerenstva*. s. 54.

¹⁶⁸ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 93.

¹⁶⁹ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilešar III. král veškerenstva*. s. 57.

¹⁷⁰ Viz kapitola 3.2.

¹⁷¹ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilešar III. král veškerenstva*. s. 57.

¹⁷² GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 76.

¹⁷³ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 93.

¹⁷⁴ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpilešar III. král veškerenstva*. s. 59.

¹⁷⁵ DAVENPORT, T. L.: *Situation and Organisation (...)*. s. 95.

nebylo dlouhodobě udržitelné,¹⁷⁶ i přesto Tiglatpileasar u brány nechal vztyčit stélu připomínající jeho slavné vítězství.¹⁷⁷

Sarduri po obléhání Tušpy definitivně mizí ze záznamů,¹⁷⁸ jednou z teorií je, že zřejmě urartejské šlechtě došla trpělivost se slabým vládcem, který svou říši nedokázal ochránit před Asyřany, a došlo k palácovému převratu.

Tato výprava, její následky a boje o moc mezi šlechtou bezpochyby ještě prohloubily krizi, ve které se Urartu nacházelo¹⁷⁹ a umožnilo Tiglatpileasarovi se po zbytek své vlády soustředit na jiné oblasti, protože Urartu pro něj již nepředstavovalo nebezpečí.¹⁸⁰

4.1.3. Závěr vlády

Tiglatpileasara v nadcházejících letech zaměstnávaly problémy v Syropalestině, kde soupeřil o vliv s Egypty,¹⁸¹ podmanil si vzpurný Damašek a dosadil nového krále v Izraeli,¹⁸² načež se vydal na jih řešit spory mezi Chaldejci a Aramejci o babylonský trůn.¹⁸³ I přes veškerá úskalí, která tuto jeho poslední výpravu provázela, z ní Tiglatpileasar nakonec opět vzešel jako vítěz a nechal se sám korunovat králem Babylonu. Byl prvním asyrským panovníkem, který zastával tento úřad. Další jej následovali. Babylóňané jeho bezprecedentní krok uvítali, protože prokázal respekt babylonským bohům, ctil babylonskou kulturu¹⁸⁴ a pod jeho vedením tato říše začala po letech politické nejistoty, občanské války a ekonomické krize znovu prosperovat a sílit.

Za období své vlády Tiglatpileasar území Asýrie téměř zdvojnásobil, ustanovil mnoho nových provincií a napříč celým tímto obrovským teritoriem udržoval pevnou systematickou politickou a ekonomickou kontrolu, díky čemuž se mu podařilo diverzifikovat asyrské zdroje příjmů, které již nezávisely primárně na kořisti získané při vlastních vojenských tažení, ale spoléhaly na daně vybírané rozvinutým byrokratickým aparátem z již podrobených provincií, které se mohly zásluhou častých masových deportací pyšnit kosmopolitním obyvatelstvem. Všechny tyto jeho úspěchy a zásluhy lze shrnout tím, že právě

¹⁷⁶ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 94.

¹⁷⁷ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 76.

¹⁷⁸ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileasar III. král veškerenstva*. s. 61.

¹⁷⁹ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 94.

¹⁸⁰ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 76.

¹⁸¹ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileasar III. král veškerenstva*. s. 63. a viz kapitola 3.3.2.

¹⁸² Tamtéž, s. 68.

¹⁸³ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 178.

¹⁸⁴ ŠAŠKOVÁ, K.: *Tiglatpileasar III. král veškerenstva*. s. 84.

jeho vládou začalo období skutečného asyrského imperialismu, prvního svého druhu na světě.¹⁸⁵

4.2. SARGON II. (722–705 př. n. l.)

Tiglatpileсарovým dědicem byl jeho syn Ululaja, trůním jménem Salmanassar V., jehož vláda trvala pouze pět krátkých let, během kterých po sobě nestačil zanechat mnoho zápisů, proto informace o něm čerpáme, kromě osobní korespondence s jeho otcem z dob, kdy byl ještě korunním princem,¹⁸⁶ převážně z mimo-asyrských textů jako je Babylonská kronika nebo Bible. Sice dobyl Samaří, podnikl několik výpadů do severní Sýrie, ale Sargon II. jej na trůně vystřídal dříve, než stačil zanechat v historii výraznější stopu.¹⁸⁷

Je otázkou, do jaké míry byl Salmanassarův předčasný skon spojen s jeho velmi nepopulárním rozhodnutím, kterým odebral privilegia a prominentní postavení starobylému asyrskému centru Aššuru. Vyprovokoval jím silnou vlnu odporu z řad kněží, šlechty i prostého obyvatelstva.¹⁸⁸ Vyhrocenému konfliktu v Aššuru nasvědčuje i to, jak rychle po svém nástupu na trůn Sargon tato privilegia městu navrátil¹⁸⁹ a mnohá rozhodnutí svého předchůdce zvrátil.¹⁹⁰

Okolnosti provázející Sargonovo převzetí moci jsou nejasné a navíc zasazené do vypjaté doby jako stvořené pro násilné uchvácení trůnu.¹⁹¹ I přesto někteří badatelé věří, že Sargonův nárok na trůn byl legitimní a vysvětlují jeho mlčení v záležitostech rodiny snahou o odstartování nové éry s novým politickým programem,¹⁹² většina se však přiklání k názoru, že – stejně jako jeho akkadský jmenovec – tak i Sargon II. byl uzurpátor.¹⁹³ Bez ohledu na to, že byl skutečným synem Tiglatpileсарa, nebyl jeho zvoleným dědicem a nelegitimně zaujal Ululajovo místo.¹⁹⁴

Sargon přesto důstojně navázal na Tiglatpileсарův odkaz nejen svými expanzivními výboji, ale také zájmem o reformování a modernizaci říše, například se věnoval

¹⁸⁵ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 178.

¹⁸⁶ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 85.

¹⁸⁷ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 180.

¹⁸⁸ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 87.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 88.

¹⁹⁰ ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria*. s. 30.

¹⁹¹ ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria*. s. 29. a FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 180.

¹⁹² ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria*. s. 27.

¹⁹³ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 88. a FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 180. a RADNER, K.: *Sargon II, king of Assyria (721-705 BC)*.

¹⁹⁴ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 180.

intenzivnímu rozvoji zemědělství a s tím spojené infrastruktury zavlažování v do té doby neobdělávaných a nevyužívaných oblastech, čímž výrazně přispěl ekonomickému rozkvětu své říše.¹⁹⁵

Kromě toho prohloubil Tiglatpileсарovy reformy namířené proti guvernérům provincií. Během své vlády nejen že jejich úřad okleštil o zbytky jejich někdejší moci a vlivu, ale dokonce ho rozložil mezi dva vykonavatele, kteří se navzájem drželi pod kontrolou,¹⁹⁶ navíc dal vzniknout pozici velitele královské jízdní gardy, svého nejvyššího pobočníka, který získal všechnu prestiž dříve spojovanou s guvernéry, a do ní dosadil svého bratra.¹⁹⁷

Do čela společnosti se za Sargonovy vlády dostali písaři a do jisté míry se těšili postavení tradiční šlechty, o čemž svědčí i změny datovacích formulí, ve kterých se od této chvíle klade důraz nejen na jméno eponyma z řad guvernérů, ale – z iniciativy písařů – také na rok vlády krále Asýrie a v některých případech i krále Babylonu.¹⁹⁸ S rozvíjejícím se písařstvím a korespondencí nutnou pro udržování chodu rozsáhlé administrativy v celé asyrské říši Sargon nechal proces doručování tabulek zorganizovat do systému královské pošty, čímž se přenos informací napříč říší výrazně zrychlil.¹⁹⁹

Během prvního roku své vlády Sargon nepodnikl žádná vojenská tažení pro slávu boha Aššura za hranice své říše, za což se styděl, a nechal proto zfalšovat chronologii svých výprav. Tento rok a několik prvních měsíců těsně po svém nástupu na trůn strávil neméně důležitým upevňováním své vlastní pozice²⁰⁰ tváří v tvář silné opozici, která se proti němu v Asýrii vzedmula.

Prvním centrem protiasyrského odporu se stal Babylon, kde se Chaldec Marduk-aplu-iddina II. prohlásil za krále, spojil se s Elamem a odmítl dále nosit asyrské jho. V roce 720 př. n. l. ale Sargon ještě nebyl dost silný na to, aby své jižní území úspěšně uhájil a byl poražen elamskou armádou v bitvě u Deru.²⁰¹

Podstatně úspěšnější byl na západě, kde se proti němu vzbouřily syropalestinské provincie, které spatřily v nejistotě obklopující asyrského panovníka a jeho porážce u Deru příležitost k osamostatnění se. Sargon však tento pokus o vzpouru potlačil a, aby

¹⁹⁵ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 76.

¹⁹⁶ MAY, N. N.: *Administrative and other reforms of Sargon II and Tiglath-Pileser III.* s. 83.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 85.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 98.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 95-96.

²⁰⁰ ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria.* s. 32.

²⁰¹ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE).* s. 181.

předešel dalším povstáním, na 6 300 provinilých Asyřanů ze Syropalestiny deportoval.²⁰² Během tohoto svého zásahu v regionu rovněž uštědřil první porážku egyptské armádě v bitvě u Rafahu a obnovil Tiglatpileсарovu državu v Gaze.²⁰³

Právě tento případ ukazuje, jak záměrná a politicky uvědomělá všechna Sargonova rozhodnutí již od prvních okamžiků byla. Tím, že porazil vzpurné provincie, ukázal všem svým spojencům i nepřátelům, že je nade všechny pochybnosti pravý a nepopíratelně silný reprezentant Aššura, který bude tvrdě bránit Asýrii, ale že je zároveň ochotný být shovívavý a milosrdný i ke svým protivníkům, pokud se mu vzdají a přijmou jeho svrchovanost.²⁰⁴

Další Sargonovy výpravy vedly do Anatólie, kde se poprvé střetl s Frýgy pod vedením Mity, kteří se do té doby otevřenému konfliktu s Asýrii vyhýbali a preferovali politiku nárazníkových států, nicméně s Tiglatpileсарovými územními zisky v severní Sýrii Frýgie pocítila asyrskou hrozbu na svém prahu a byla donucena jednat. Během této výpravy si Sargon na úkor Frýgie připsal další významné územní zisky²⁰⁵ a mimo jiné anketoval svého neposlušného vzala Karchemiš, odkud údajně odvezl tolik stříbra, že pomalu začalo nahrazovat asyrskou bronzovou měnu,²⁰⁶ než se Mita stáhl, aby zvážil své další možnosti a zajistil si schopné spojence před zahájením další fáze války s Asýrií.²⁰⁷

K protiasyrské koalici iniciované Frýgii se připojili král Tabalu Ambaris, králové Gurgumu a Melidi a také nový král Urartu, Rusa I.²⁰⁸ O Rusově nástupu na trůn Sargon přirozeně věděl zásluhou svých zvědů na urartejském královském dvoře, věděl také o těžké porážce, kterou ambiciózní Rusa uštědřil asyrskému královskému číšníkovi pravděpodobně v průběhu vlády Salmanassara V., právě na úkor jím spravované provincie Rusa obnovil mnohá ztracená urartejská teritoria.²⁰⁹

Tito dva vládci si byli až překvapivě podobní; oba se dostali k moci nelegitimními způsoby, což se v průběhu celé své vlády snažili vynahrazovat velkolepými stavebními projekty a agresivní expanzivní politikou, která měla jejich říši zajistit blahobyť a jednou pro vždy dokázat jejich právo na trůn.²¹⁰

²⁰² RADNER, K.: Sargon II, king of Assyria (721-705 BC).

²⁰³ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 89.

²⁰⁴ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 75.

²⁰⁵ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 90-91.

²⁰⁶ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 181.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 181.

²⁰⁸ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 91.

²⁰⁹ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 94.

²¹⁰ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 79.

V době, kdy Sargon vpadl do Anatólie, aby změřil síly s Mitou, Rusa zrovna bojoval s královstvím Etini, ale své vojsko obrátil, aby se připojil k protiasyrské koalici.²¹¹ Aliance Frýgie a Urartu byla pro Sargona obzvláště nepříjemná, protože předznamenávala, že by Asýrie mohla přijít o přístup k anatólským obchodním křižovatkám a bohatým fénickým přístavům, což pro ni představovalo významnou bezpečnostní i ekonomickou hrozbu, kterou Sargon nemohl tolerovat.²¹² Svou dominantní pozici v Anatólii však uhájil i přes veškeré koaliční úsilí a asyrský obchod v regionu se svou tisíciletou tradicí mohl pokračovat.²¹³

4.2.1. Dobývání Zagru, 716–713 př. n. l.

Nicméně selhání v Anatólii Rusu neodradilo od dalších snah, jak Sargonovi uškodit, rozhodl se napadnout jiný, stejně důležitý článek asyrského hospodářství – pokusil se interferovat v Manneje, která tradičně zásobila asyrskou jízdu koňmi a pro fungování Sargonovy armády byla klíčová.²¹⁴

Na úvod této kapitoly je však nutné podotknout, že soupeření o vliv v Manneje byl několik let trvající proces asyrské i urartejské armády složený z dílčích výprav a úspěchů na obou stranách, který vyvrcholil v roce 714 př. n. l. přímým střetem těchto armád u hory Wauš.²¹⁵ Krátce budou shrnuty události jemu předcházející kvůli historickému vývoji, nicméně bližší pozornost bude věnována pouze této bitvě a jejím následkům.

Rusa Manneou postupoval celkem lehce, protože intenzivnějšímu rozvoji a integraci asyrské državy v tomto regionu od začátku stála v cestě vysoká kulturní bariéra, která Manneje ze své podstaty táhla na urartejskou stranu. Rusa uctíval stejné bohy, mluvil podobným jazykem a rozuměl specifikám životního stylu v íránských horách – na rozdíl od Asyřanů, kteří měli velké obtíže i se zajištěním základní spolupráce s těmito ‚nekultivovanými horaly‘. Než Sargon zareagoval, Rusovi se podařilo na svou stranu získat několik mannejských oblastí a symbolicky také posvátný Musasir.²¹⁶

V této době se Sargonovy výpady zaměřovaly hlavně na znovuzískání vlivu v regionu rozvráceném několika lety urartejských vojenských intervencí a politických

²¹¹ HIPPI, K.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* s. 94.

²¹² MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 79.

²¹³ RADNER, K.: *Sargon II, king of Assyria (721-705 BC).*

²¹⁴ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 83.

²¹⁵ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE).* s. 181-182. a RADNER, K.: *Urartian Foreign Policy: The South.* s. 389.

²¹⁶ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 83-84.

machinací.²¹⁷ Jeho cílem byla hlavně rebelující města, která podporovala Urartu,²¹⁸ v mnohých případech se ale ani nemusel uchýlit k boji, aby mu dříve vzpurní mannejští vládci složili k nohám smířlivé daně.²¹⁹

Když však Rusa podpořil svržení a zabití proasyrského vládce, klíčového spojence Sargona v regionu, v království Izirtu v roce 716 př. n. l., kde proto musela intervenovat asyrská armáda, aby si znovu vynutila izirtejskou loajalitu,²²⁰ přímý útok na Urartu byl již nevyhnutelný. Sargon proto nechal shromáždit vojsko, zásoby a vyslal své zvědy, aby měl kompletní přehled o Rusově pozici i aktuálních podmínkách v Urartu.²²¹

V přípravách na urartejské tažení Sargon vtrhl do odbojného Zikirtu, jehož král Mittati býval kdysi guvernérem izirtského krále a silně se přikláněl na urartejskou stranu.²²² Asyřané město dobyli a nekompromisně srovnali se zemí.²²³

Rusa musel jednat rychle, protože když padlo Zikirtu, Sargonovi se otevřela přímá cesta do Urartu, proto se pokusil nevyhnutelný útok na srdce své říše ještě jednou odvrátit. Podpořil povstání v Charcharu, které část asyrských jednotek efektivně zaměstnalo, než bylo drtivě potlačeno, načež Sargon musel jiné své síly přesměrovat do Anatólie, kde urartejský spojenec, Frýgie, příhodně zaútočil na asyrskou državu v Quwe.²²⁴

Zrovna v tomto kritickém okamžiku, kdy Urartu přišlo o svého nejbližšího spojence v Manneje a Asyřané stáli na téměř na jeho prahu, nájezdní Kimmeriové uštedřili Rusovi v boji tak potupující porážku, že sám musel z bojiště prchnout, jinak by tam navždy zůstal jako hned tři jeho guvernéři.

Asyrští špioni o tomto fiasku informovali svého krále, který podle očekávání využil nabízené příležitosti a hned následujícího roku zahájil své první přímé tažení proti výrazně oslabenému nepříteli.

Nicméně bezpečný průchod přes hory Sargonově armádě mohl poskytnout jen určitý počet cest, které znal dobře i Rusa, jehož o náhlém pohybu asyrské armády urartejská zpravodajská síť také informovala. Rychle proto začal manévrovat zbytky své armády a

²¹⁷ ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria*. s. 134-135.

²¹⁸ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 116.

²¹⁹ ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria*. s. 134.

²²⁰ RADNER, K.: *Mannea, the forgotten kingdom of Iran*.

²²¹ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 94.

²²² RADNER, K.: *Mannea, the forgotten kingdom of Iran*. a viz kapitola 3.3.3.

²²³ ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria*. s. 135.

²²⁴ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 117-118.

přikázal ještě na poslední chvíli výstavbu nové pevnosti na ochranu nejkratší cesty z Asýrie do Urartu, o které předpokládal, že se po ní Sargon vydá.²²⁵

Sargon se však rozhodl zcela v rozporu s Rusovou logikou, do Urartu vyrazil delší cestou přes Kermanšah a obešel připravené urartejské obranné linie v průsmyku Kel-i-šin, o kterých ho jeho zvědové informovali. Tímto obchvatem sice Sargon získal strategickou výhodou, ale zároveň také citelné zpoždění oproti svému plánu.²²⁶

O průběhu své cesty Sargon píše v Dopise bohu Aššurovi,²²⁷ na základě kterého již mnoho badatelů představilo rozličné rekonstrukce tohoto tažení,²²⁸ problém v jejich výzkumu představuje především ztotožnění v dopise zmiňovaných království se současnými archeologickými nalezišti.²²⁹

Ačkoliv Urartejci přišli o mnoho schopných velitelů v bitvě s Kimmerijci a dá se předpokládat, že se ta zdrcující porážka negativně odrazila na morálce mužstva, Rusa věřil, že dobře známé zvolené místo bitvy mu zajistí vítězství proti asyrské armádě, vyčerpané po dlouhé cestě skrz náročný terén.²³⁰ Ke střetu došlo na úpatí hory Wauš v roce 714 př. n. l.²³¹ Bleskový útok Sargonovy armády zahnal Rusu na útěk, urartejská obrana se kompletně zhroutila a propadla v chaos, jaký byl bez velitele nevyhnutelný. Asyřané lehce zvítězili.²³²

Během svého dalšího postupu skrz Urartu se asyrská armáda již nesetkala s žádným dalším odporem, protože se obyvatelstvo rozprchlo do hor²³³ a Rusa se s posledními zbytky své armády uchýlil do Tušpy, kde se připravoval k její obraně.

Aby se Sargon ujistil, že se mu Urartu v dohledné době znovu nepostaví a nezpochybní jeho dominanci v Manneje, aplikoval strategii spálené země a každé město, každou hospodářskou usedlost i pole, které na svém tažení míjel, přikázal zničit.²³⁴ Vedle praktického záměru tím Sargon sledoval také ideologickou rovinu, kdy urartejští králové, podobně jako ti asyrští, svou moc manifestovali stavebními projekty; když Sargon rovnal se

²²⁵ JAKUBAK, K.: Some Remarks on Sargon II's Eighth Campaign of 714 BC. s. 191-193. a s. 197.

²²⁶ Tamtéž, s. 197.

²²⁷ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 182. a viz příloha 4. Sargonův dopis Aššurovi

²²⁸ Viz příloha 5. Možné rekonstrukce Sargonova tažení.

²²⁹ MUSCARELLA, O. W.: *Sargon II's 8th Campaign: An Introduction and Overview*. s. 6.

²³⁰ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 130-131.

²³¹ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 182.

²³² MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 131-132.

²³³ ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria*. s. 142.

²³⁴ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 133-134.

zemí všechny tyto struktury, zasazoval tím vlastně rány Rusovi osobně a dehonestoval tím jeho královský majestát.²³⁵

Protože své tažení Sargon zahájil v červenci, musel být hotov nejpozději v říjnu, jinak by hrozilo, že ho sníh uvězní v horách a celou jeho výpravu odsoudí k smrti. Kvůli zpoždění, které nabral na začátku výpravy, již neměl čas, aby usiloval o dobytí Tušpy,²³⁶ avšak během návratu do Asýrie ještě zničil Musasir, když mu jeho vládce neprojevil dostatečnou úctu.

Sargon byl nadevše pragmatický a neriskoval v závěru vyčerpávající výpravy životy svých mužů (jen) kvůli zhrzenému egu; Musasir byl v první řadě bohaté obchodní středisko²³⁷ a Sargon se ze srdce Urartu vracel i přes své velkolepé vítězství s neuspokojivou kořistí.²³⁸ Spojil tedy užitečné obohacení své říše s příjemným ponížením Rusy, když kultovní centrum jeho říše vypálil, rozvrátil Chaldiho chrám a zajal jeho sochu.²³⁹

Asyrská propaganda tvrdí, že když se Rusa doslechl o osudu, který stihl Musasir, spáchal sebevraždu,²⁴⁰ avšak důkazy spíše nasvědčují tomu, že zemřel až v následujících letech, pravděpodobně nezávisle na vypálení Musasiru.²⁴¹

4.2.2. Závěr vlády

Sargonova pozornost se poté obrátila zpět do Babylonie, kde se soudržnost chaldejsko-elamitské koalice pomalu rozpadala a oslabovala tím vládu uzurpátora Marduk-aplu-id-diny, čehož Sargon využil a na druhý pokus se mu podařilo ho z Babylonu vyhnat. Sám se pak v osvobozeném městě na čas usadil.²⁴²

Během své vlády zkonsolidoval moc ve všech směrech asyrských hranic a podstatně rozšířil území své říše, navázal stabilní diplomatické styky s Egyptem a Frýgií,²⁴³ která se po drtivé porážce Urartu přiklonila na asyrskou stranu,²⁴⁴ a vypořádal se též s hrozbou z Babylonie i Urartu.²⁴⁵ Všechno jeho celoživotní úsilí se nakonec zhmotnilo do

²³⁵ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 135.

²³⁶ JAKUBAK, K.: Some Remarks on Sargon II's Eighth Campaign of 714 BC. s. 197-198.

²³⁷ MELVILLE, S. C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* s. 136-137.

²³⁸ Tamtéž, s. 135.

²³⁹ Tamtéž, s. 137.

²⁴⁰ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 97.

²⁴¹ ELAYI, J.: *Sargon II, King of Assyria*. s. 142-143.

²⁴² FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 182-183.

²⁴³ Tamtéž, s. 183.

²⁴⁴ RINAP: Sargon II 001: ř. 452b-453.

²⁴⁵ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 100.

jeho velkolepého nového sídelního města, Dúr-Šarrukínu, který byl v roce 706 př. n. l. konečně hotový a připravený k nastěhování.²⁴⁶

Své výpravy vedl obvykle osobně, zatímco jeho syn Sinacherib v centru Asýrie obstarával administrativní záležitosti a de facto vládnul v nepřítomnosti svého otce. Neodradil ho od tohoto zvyku ani pokročilý věk.²⁴⁷

V roce 705 př. n. l. tak znovu vytáhnul v čele své armády do boje, tentokrát aby si podmanil odbojná města v Tabalu, ale v průběhu této operace zemřel, když nepřátelé přepadli asyrský základní tábor. V nastalém zmatku přeživší vojáci nedokázali zachránit ani jeho tělo k náležitému pohřbu.²⁴⁸

²⁴⁶ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 183.

²⁴⁷ GRAYSON, A. K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. s. 100.

²⁴⁸ FRAHM, E.: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. s. 183.

5. ZÁVĚR

Na základě událostí popsaných výše lze usuzovat, že strategický talent, charisma i vůdčí osobnost dostali Tiglatpilešar i Sargon již do vínku, protože oba v počátcích své vlády, ke které se dostali vlastním přičiněním, nikoliv dědickým právem, museli čelit složité společenské i politické situaci a svou vládu obhájili bez pomoci nástrojů a privilegií, kterými disponovali v pozdějších, stabilizovaných obdobích coby obecně uznání monarchové.

Tiglatpilešar krátce po svém nástupu na trůn představil administrativní reformu problematického zastaralého provinciálního systému, který do té doby stál za koncentrací moci v rukou guvernérů největších provincií namísto panovníka, což narušovalo integritu formálně sjednocené říše a tím pádem i její vnitřní bezpečnost, ekonomické zájmy a bojeschopnost.

Stabilizované ‚země Aššuru‘ mu pak dovolily podnikat odvážné výpravy a rozšířit hranice i vliv Asýrie. V průběhu těchto tažení se ukázalo, jak stěžejní úlohu špionáž v asyrském vojenství hraje. Nejdříve Tiglatpilešar snad za pomoci krále Kummuchu dokázal překvapit Urartu a ušetřit mu drtivou porážku u Kištan a Chalpi v roce 743 př. n. l., následně v roce 735 př. n. l. obdržel zprávy ze Šubrie o nejvhodnějším dni k útoku na Tušpu, kterou sice nedobyl, ale i přesto se do Asýrie vracel jako vítěz s cennou kořistí.

Nicméně Urartu si v této době zjevně procházelo výraznou vnitřní krizí, o čemž svědčí fakt, že urartejský král Sarduri II. byl sesazen z trůnu při první možné příležitosti po obléhání Tušpy. Tento převrat se navíc obešel bez občanské války mezi rebely a dosluhující vládní garniturou, což podporuje domněnku, že Sarduri v době svého pádu neměl pod kontrolou ani armádu, natož pak ostatní prvky státu. Moc přešla s minimální prodlevou na uzurpátora Rusu.

Sargon stavěl na administrativní reformě svého předchůdce a zavedl nové úřady k ještě lepší redistribuci moci ve své říši a omezení vlivu guvernérů. Do popředí společenského života dosadil místo tradiční šlechty písaře. V neposlední řadě zrychlil a zorganizoval tok informací v impériu zavedením poštovního systému.

Včasné informace Sargonovi mnohokrát v jeho soupeření s Urartu pomohly. Jeho špioni ho informovali o novém vládcí v Urartu a jeho opovážlivých ambicích i problémech, kterým musel čelit. Nakonec prozradili také pozice, kde připravil Rusa obrannou linii proti Sargonově výpravě z roku 714 př. n. l., čímž mu umožnili provést strategický obchvat a

definitivně Urartu porazit v boji o hegemonii v regionu – dlužno podotknout, že s velkým přičiněním Kimmeriů, kteří Urartu v závěru 8. století př. n. l. silně ohrožovali.

Urartu sice ani v 7. století př. n. l. nemělo kapacitu na to, aby vojensky zpochybnilo tuto asyrskou dominanci, nicméně když po válce o nástupnictví v Asýrii mezi Sinacheribovými syny poražení princové vyhledali azyl zrovna tam, chopilo se příležitosti. Využilo této páky k prosazování svých zájmů, zlepšení vlastní pozice v asyrské sféře vlivu i k vyjednávání ústupků u nového asyrského krále, který si nic nepřál méně než návrat svých bratrů a další občanskou válku. Díky Asarhaddonově štědrým darům i specializovaným asyrským řemeslníkům Urartu v této době zažívalo hospodářský i kulturní rozkvět.²⁴⁹

Okolnosti zániku Urartu nejsou zcela jisté, zřejmě se jednalo o kulminaci vnějšího tlaku nájezdnických kmenů a vnitřních problému, se kterými se Urartu od poloviny 8. století př. n. l. potýkalo. Padlo bez přímého přičinění Asýrie. Ta se však dočkala malého zadosťučinění za všechny ty generace starostí, které jí Urartu způsobovalo, když jeden z posledních urartejských králů přinesl tribut a stal se asyrským vazalem v marné snaze o odvrácení konce své říše. Urartu se zhroutilo a Asýrie ho během pár desítek let následovala, když Umakištar a jeho spojenci vpadli na území boha Aššura a vyvrátili ho.²⁵⁰

²⁴⁹ RADNER, K.: *Urartian Foreign Policy: The South*. s. 391-392.

²⁵⁰ FUCHS, A.: *Assyria and the North: Anatolia*. s. 252.

6. BIBLIOGRAFIE

BAGG, Ariel M.: *Assyria and the West: Syria and the Levant*. In FRAHM, Eckart (ed.): *A Companion to Assyria*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2017. s. 268-274.

BISCIONE, Raffaele – DAN, Roberto: Dimensional and Geographical Distribution of the Urartian Fortifications in the Republic Of Armenia. *ARAMAZD – Armenian Journal of Near Eastern Studies*. vol. VII/2, 2011. s. 104-120.

BISCIONE, Raffaele – DAN, Roberto: *Ranking and Distribution of the Urartian Fortifications in Turkey*. In ÖZFIRAT, Aynur (ed.): *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan SCRIPTA – Essays in Honour of Veli Sevin A Life Immersed in Archaeology*. Istanbul: Ege Yayınları, 2014. s. 121-136.

BISCIONE, Raffaele: *Urartian fortifications in Iran: An Attempt at a Hierarchical Classification*. In KROLL, Stephan et al. (ed.): *Biainili-Urartu – The Proceedigs of the Symposium held in Munich 12-14 October 2007/Tagungsbericht des Münchner Symposiums 12.-14. Oktober 2007*. Leuven: Peeters, 2012. s. 77-88.

ÇIFÇI, Ali: *The Socio-Economic Organisation of the Urartian Kingdom*. Leiden: Boston: Brill, 2017.

DAN, Roberto: *A Defensive System of the IX-VIII Centuries BC: The Ring of Fortresses around Van Kalesi (Tuşpa)*. In PILIPOSYAN, Ashot (ed.): *B. B. Piotrovsky and Archeology: Collected articles dedicated to the memory of the outstanding urartologist, archeologist and orientalist, Boris Piotrovsky*. Jerevan: POAK, 2014. s. 161-169.

DAN, Roberto: *From the Armenian Highland to Iran: A study on the relations between the Kingdom of Urartu and the Achaemenid Empire*. Řím: Scienze e Lettere, 2015.

DAVENPORT, Tracy L.: *Situation and Organisation: The Empire Building of Tiglath-Pileser III (754-728 BC)*. [Nepublikovaná doktorská disertační práce]. The University of Sidney, 2016.

DEZSŐ, Tamás: *Neo-Assyrian Military Intelligence*. In NEUMANN, Hans et al. (ed.): *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien, 52e Rencontre Assyriologique Internationale, Münster, 17.-21. Juli 2006*. Münster: Ugarit-Verlag, 2014. s. 221-235.

DUBOVSKÝ, Peter: *Hezekiah and the Assyrian Spies: Reconstruction of the Neo-Assyrian Intelligence Services and Its Significance for 2 Kings 18-19*. Řím: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2006.

eCUT = CHRISTIANSEN, Birgit – SALVINI, Mirjo: *Electronic Corpus of Urartian Texts (eCUT) Project*. Philadelphia: The Open Richly Annotated Cuneiform Corpus [online], 2016–. <http://oracc.museum.upenn.edu/ecut/pager/> [cit. 15. 4. 2022].

ELAYI, Jossette: *Sargon II, King of Assyria*. Atlanta: SBL Press, 2017.

FRAHM, Eckart: *The Neo-Assyrian period (ca. 1000-609 BCE)*. In FRAHM, Eckart (ed.): *A Companion to Assyria*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2017. s. 161-208.

FUCHS, Andreas: *Assyria and the East: Western Iran and Elam*. In FRAHM, Eckart (ed.): *A Companion to Assyria*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2017. s. 259-267.

FUCHS, Andreas: *Assyria and the North: Anatolia*. s. In FRAHM, Eckart (ed.): *A Companion to Assyria*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2017. s. 249-259.

GRAYSON, Albert K.: *Assyria: Tiglath-Pileser III to Sargon II (744-705 B.C.)*. In BOARDMAN, John et al. (ed.): *The Cambridge Ancient History, Volume 3, Part 2: The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries BC*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. s. 71-102.

HIPP, Krzysztof: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* In NOWAK, Marek (ed.): *Recherches Archeologiques Nouvelle Serie 5–6*. Krakow: Institute of Archaeology of the Jagiellonian University, 2014. s. 87-99.

JAKUBAK, Krzysztof: *Some Remarks on Sargon II's Eighth Campaign of 714 BC*. *Iranica Antiqua*, vol. XXXIX, 2004. s. 191-202.

KHAN, Dan'el: *The Kingdom Of Arpad (Bit Agusi) And 'All Aram': International Relations in Northern Syria in the Ninth and Eighth Centuries BCE*. *Ancient Near Eastern Studies*, vol. 44, 2007. s. 66-89.

KROLL, Stephan et al.: *Introduction*. In KROLL, Stephan et al. (ed.): *Biainili-Urartu – The Proceedigs of the Symposium held in Munich 12-14 October 2007/Tagungsbericht des Münchner Symposiums 12.-14. Oktober 2007*. Leuven: Peeters, 2012. s. 1-38.

- MAY, Natalie N.: *Administrative and other reforms of Sargon II and Tiglath-Pileser III*. In MAY, Natalie N. – SVÄRD, Saana (eds.): *Change in Neo-Assyrian Imperial Administration: Evolution and Revolution*. *State Archives of Assyria Bulletin*, vol. XXI, 2015. s. 79-116.
- MELVILLE, Sarah C.: *Kings of Tabal: Politics, Competition, and Conflict in a Contested Periphery*. In RICHARDSON, Seth (ed.): *Rebellions and Peripheries in the Cuneiform World*. New Haven: American Oriental Society, 2010. s. 87-109.
- MELVILLE, Sarah C.: *The campaigns of Sargon II, King of Assyria, 721-705 B.C.* Norman: University of Oklahoma Press, 2016.
- MUSCARELLA, Oscar W.: *Sargon II's 8th Campaign: An Introduction and Overview*. In KROLL, Stephan et al. (ed.): *The Eight Campaign of Sargon II: Historical, Geographical and Ideological Aspects*. Tabriz: The Hasanlu Translation Project, 2012. s. 1-9.
- RADNER, Karen: *Between a Rock and a Hard Place: Musasir, Kumme, Ukku and Šubria – the Buffer States between Assyria and Urartu*. In KROLL, Stephan et al. (ed.): *Biainili-Urartu – The Proceedings of the Symposium held in Munich 12-14 October 2007/Tagungsbbericht des Münchner Symposiums 12.-14. Oktober 2007*. Leuven: Peeters, 2012. s. 243-264.
- RADNER, Karen: *Hatti's heirs: Kummuhi and the other Neo-Hittite kingdoms*. *Assyrian empire builders* [online]. University College London, 2012. <http://www.ucl.ac.uk/sargon/essentials/countries/hatti/> [cit. 25. 3. 2022].
- RADNER, Karen: *Hired Labour in the Neo-Assyrian Empire*. In STEINKELLER, Piotr – HUDSON, Michael: *Labor in the Ancient World*. Dresden: ISLET-Verlag, 2015. s. 329–343.
- RADNER, Karen: *Mannea, a forgotten kingdom of Iran*. *Assyrian empire builders* [online]. University College London, 2013. <http://www.ucl.ac.uk/sargon/essentials/countries/mannea/> [cit. 25. 3. 2022].
- RADNER, Karen: *Sargon II, king of Assyria (721-705 BC)*. *Assyrian empire builders* [online]. University College London, 2012. <http://www.ucl.ac.uk/sargon/essentials/kings/sargonii/> [cit. 7. 4. 2022].
- RADNER, Karen: *The Medes, purveyors of fine horses*. *Assyrian empire builders* [online]. University College London, 2013. <http://www.ucl.ac.uk/sargon/essentials/countries/medes/> [cit. 25. 3. 2022].

RADNER, Karen: *Urartian Foreign Policy: The South*. In TSETSKHLADZE, Gocha R. (ed.): *Archeology and History of Urartu (Biainili). Colloquia Antiqua*, vol. 28. Leuven: Peeters, 2021. s. 377-395.

READE, Julian: Hasanlu, Gilzanu, and related considerations. *Archaeologische Mitteilungen aus Iran*, vol. 12, 1979. s. 175-181.

RIAo = FRAME, Grant – GRAYSON, Albert K. – NOVOTNY, Jamie. et al. (eds.): *The Royal Inscriptions of Assyria online Project*. Official Inscriptions of the Middle East in Antiquity (OIMEA) Project München – Philadelphia: Ludwig-Maximilians-Universität München – The Open Richly Annotated Cuneiform Corpus [online], 2017.
<http://oracc.museum.upenn.edu/riao/corpus/> [cit. 28. 1. 2022].

RINAP = RADNER, Karen – FRAME, Grant – LEICHTY, Erle et al. (eds.): *The Royal Inscriptions of the NeoAssyrian Period*. Philadelphia: The Open Richly Annotated Cuneiform Corpus [online], 2011. <http://oracc.museum.upenn.edu/rinap/corpus/> [5. 4. 2022].

SAA 19 = LUUKKO, Mikko: *The Correspondence of Tiglath-pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*. State Archives of Assyria 19 [online]. Helsinki, 2012.
<http://oracc.museum.upenn.edu/saao/saa19/> [cit. 30. 3. 2022]

ŠAŠKOVÁ, Kateřina: *Tiglatpilešar III. Král veškerenstva*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2019.

UR, Jason: *Physical and Cultural Landscapes of Assyria*. In FRAHM, Eckart (ed.): *A Companion to Assyria*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2017. s. 13-35.

VAN DE MEIROOP, Marc: *Dějiny starověkého Blízkého východu, okolo 3000-323 př. Kr.* Praha: Akademia, 2010.

YAMADA, Shiego: *Ulluba and Its Surroundings: Tiglath-pileser III's province making facing the Urartian border reconsidered from royal inscriptions and letters*. In YAMADA, Shiego (ed.): *Neo-Assyrian Sources in Context: Thematic Studies of Texts, History, and Culture*. *State Archives of Assyria Studies*, vol. XXVIII/22, 2018. s. 11-40.

ZIMANSKY, Paul E.: *Ecology and Empire: The Structure of the Urartian State*. Chicago: The university of Chicago, 1985.

7. RESUMÉ

In a twist of fate, the ventures of the Middle Assyrian kings, which took them far beyond their northern border, inadvertently caused local tribes inhabiting the Uruatri and Nairi lands to seek unity and governance against the foreign intruders. This laid the groundwork for the rise of the kingdom of Urartu in the 9th century BC, which later became an unrelenting rival to Assyria during Neo-Assyrian period.

At that time, Assyria established itself as the first true empire in the classical world's history following a series of key reforms in bureaucracy and military, implemented by the warrior king and notorious usurper, Tiglath-Pileser III. The unprecedented success of his reign is characterized by enormous growth of both Assyrian territory and the zone of influence, and economical prosperity gained from taxing policies.

Tiglath-Pileser had fought Urartian king Sarduri II countless times in proxy wars while competing over vassal states in the buffer zone between their respective empires, but only twice did they directly stand against each other on the battlefield. In 743 BC, Urartu joined an anti-Assyrian coalition and shamefully lost to Assyria in the battle of Kishtan and Halpi. And in 735 BC, Tiglath-Pileser marched to the Urartian heartland and laid siege to the capital city, Tushpa. Though it successfully withstood the siege due to its geographical location, sheer size and impenetrable defensive measures, this daring campaign nevertheless sent Urartu into a deep crisis which led to a coup d'état.

As Sargon II, probably also a usurper, seized power in Assyria, a new Urartian king, Rusa I, consolidated his kingship in Tushpa and challenged Assyrian dominance in the region by reclaiming formerly territories and completely annihilating the Assyrian provincial army that opposed his campaign.

Rusa, following Sarduri's example, also joined an anti-Assyrian coalition, this time led by Phrygia, and fought Sargon alongside his allies over the control of important trade routes in Anatolia and access to rich Phoenician ports; Sargon ultimately won by conquering the main crossroads of those trade routes in Carchemish. Rusa persisted and targeted a different part of the Assyrian supply chain to hinder the empire; he set off to Mannea and Zikirtu aiming to conquer the main source of horses bred for Assyrian cavalry.

Sargon retaliated by marching into Urartian territory where he met Rusa in the battle of Wauš in 714 BC. The Assyrians won and plundered every town they came across on their way back, including the cultic center of Musasir. Were it not for the quickly approaching winter season, they would have besieged Tushpa as well.

Urartu made a short-lived comeback to power, but it never again posed a serious threat to Assyrian kings up to its collapse in the end of the 7th century BC, when it succumbed to Cimmerians and a plethora of other factors. The demise of Assyria followed independently, but rather poetically, not too long after.

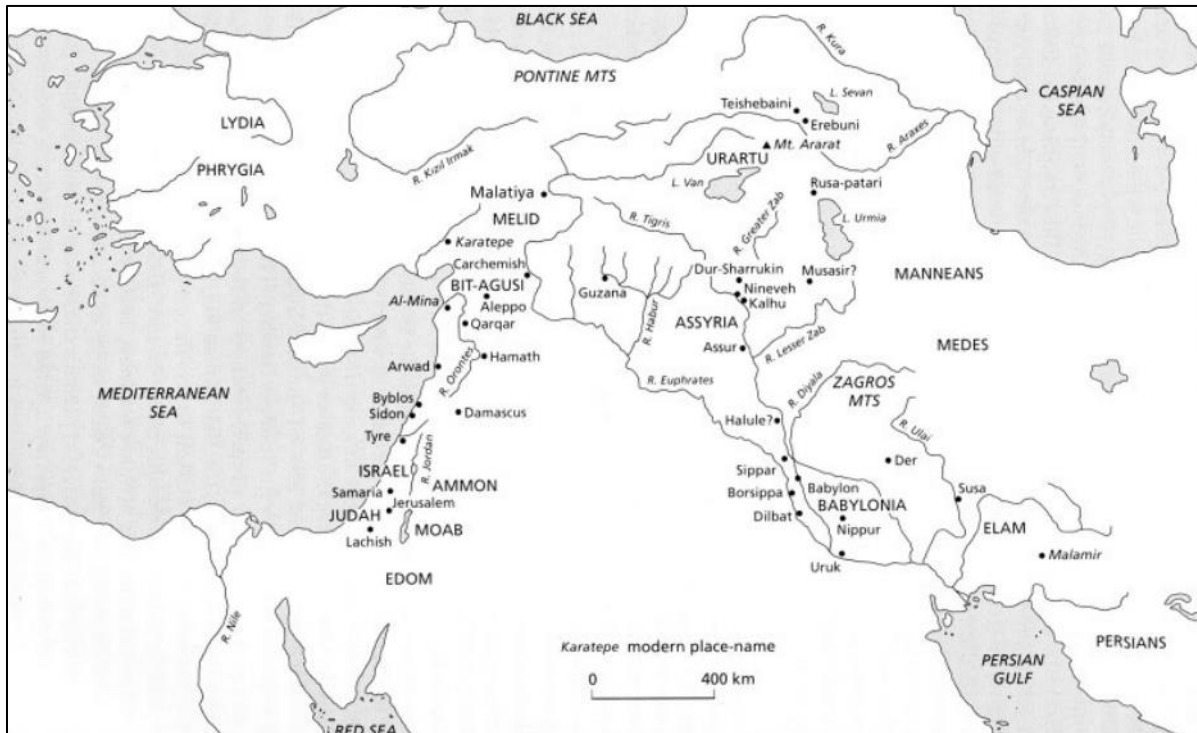
8. PŘÍLOHY

8.1. SEZNAM PŘÍLOH

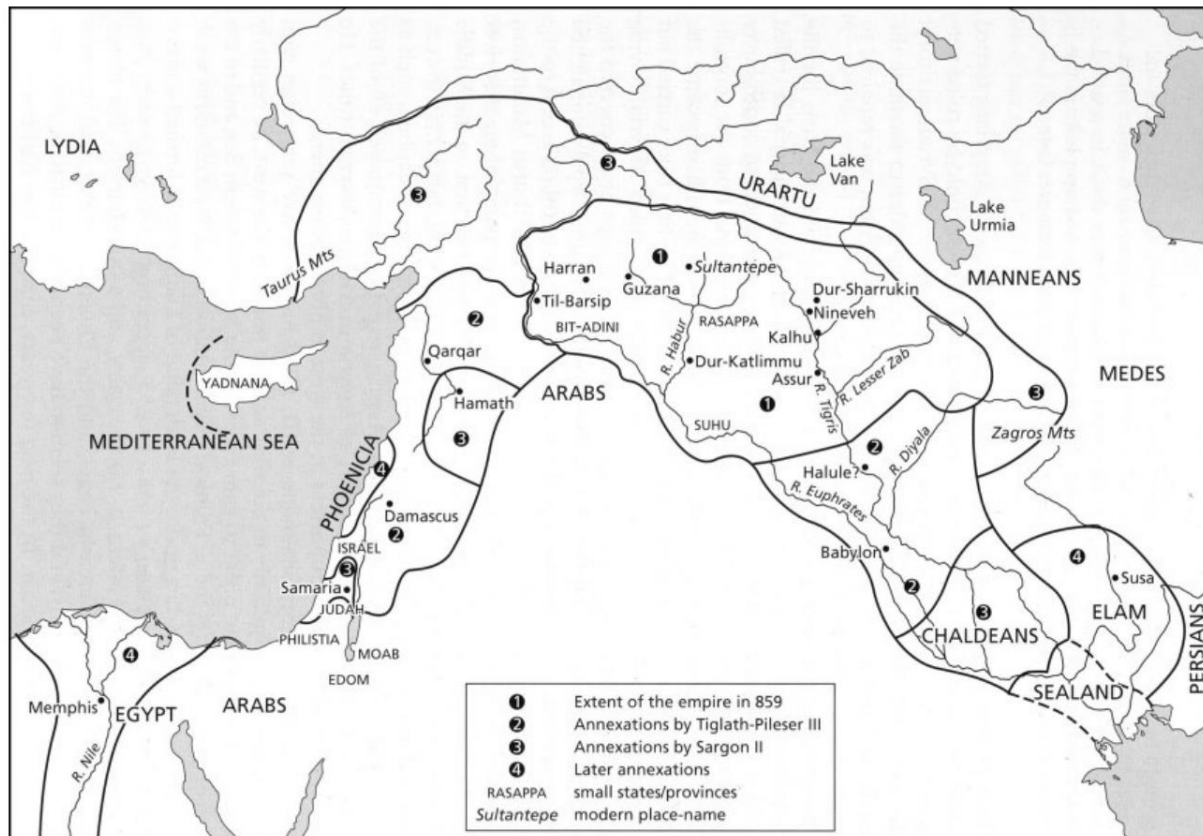
- 1. Mapa Blízkého východu v 1. tisíciletí př. n. l.** (FRAHM, Eckart (ed.): *A Companion to Assyria*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2017. s. 3. Figure 0.1.)
- 2. Územní zisky Tiglatpilesara III. a Sargona II.** (FRAHM, Eckart (ed.): *A Companion to Assyria*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2017. s. 179. Figure 8.1.)
- 3. Tiglatpilesarovo tažení z roku 743 př. n. l. a vyznačení protiasyrské koalice** (HIPPI, Krzysztof.: *Sarduri II – One of the most unfortunate rulers of the 8th century B.C.E.* In NOWAK, Marek (ed.): *Recherches Archeologiques Nouvelle Serie 5–6*. Krakow: Institute of Archaeology of the Jagiellonian University, 2014. s. 87-99. – s. 92. Figure 2.)
- 4. Sargonův dopis Aššurovi** (Louvre Museum, Paris. AO 5372.)
- 5. Možné rekonstrukce Sargonova tažení** (ZIMANSKY, Paul: *Urartian Geography and Sargon's Eighth Campaign. Journal of Near Eastern Studies*. vol. 49/1, 1990. s. 1-22 – s. 6. Figure 1.)

8.2. PŘÍLOHY

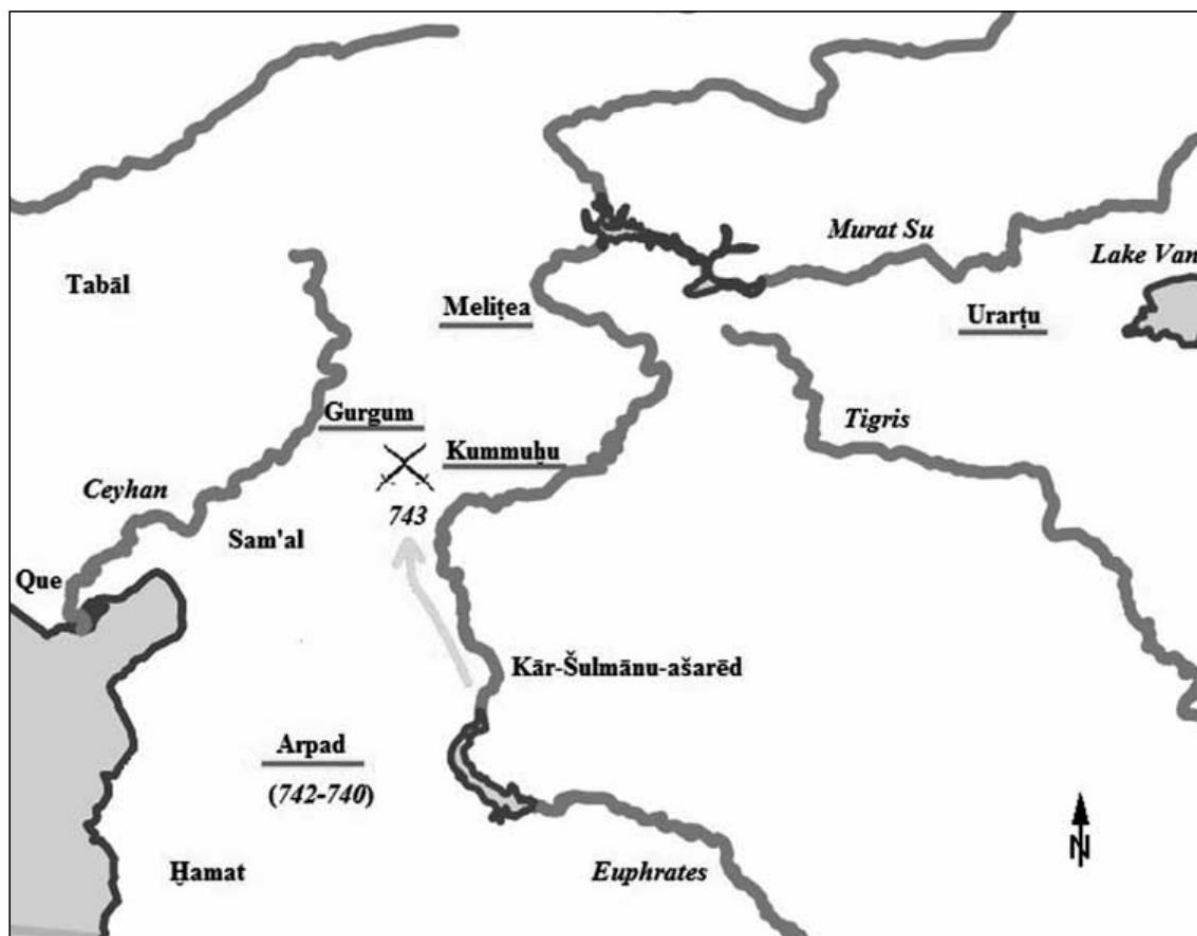
1. Mapa Blízkého východu v 1. tisíciletí př. n. l.

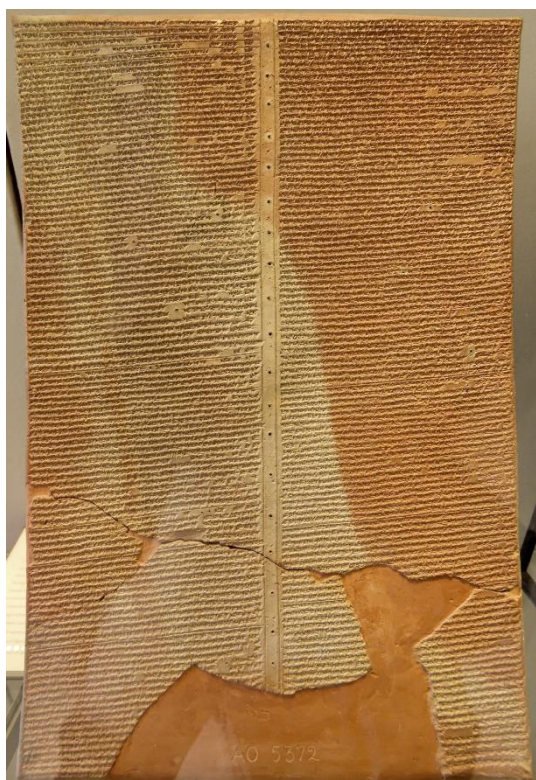
2. Územní zisky Tiglatpilesara III. a Sargona II.

3. Tiglatpilesarovo tažení z roku 743 př. n. l. a vyznačení protiasyrské koalice

4. Sargonův dopis Aššurovi

5. Možné rekonstrukce Sargonova ťažení

